

Hayrî ve Sosyal Hizmetler Açısından Vakıflar

İbrahim ATEŞ

nlamı, içeriği, tarihi gelişimi ve hukuki yönlerinden bir çok tarihçi, hukukçu ve araştırmacılar tarafından incelenip, hakkında eserler ve makaleler yazılmış olan vakıflar, tarih boyunca yapageldiği hizmetler açısından da ele alınıp, zaman zaman bazı yazılar neşredilmiş ise de, vakıfların temel dayanağı ve vazgeçilmez kaynağı olan vakfiyelerin tümü incelenerek atalarımızın kurdukları vakıflar yoluyla yapılmasını öngördükleri hizmetlerin tümü layıkı veçhile gün ışığına çıkarılmamıştır. Değil bir makale, yüzlerce makaleler, hatta kitaplar dahi yazılmış olsa, vakfın içerdiği insancıl ruhu ve hizmet türlerini layıkı veçhile ve yeteri kadar belirtilmiş ve dile getirilmiş olacağını söylemek mümkün olmaz. Böylesine geniş kapsamlı olan vakıf kurumunun yapageldiği ve yapılmasını öngördüğü hizmetlerin, kadirşinas ulusumuzun genç kuşaklarına tanıtılmasını amaçlayarak, önemli bazı vakıf hizmetlerini imkân nisbetinde ve özet halinde dile getirmekte yarar görmekteyiz.

Vakıflar Dergisinin 14. sayısında vakfın eğitim hizmetleri ve Vakıf Öğrenci Yurtları konusunda mütevazı bir yazımız yayınlanmıştı. Bu defa, Hayri ve Sosyal Hizmetler yönünden vakfı incelemeye çalışacağız. Nasip olursa daha sonra diğer vakıf hizmetlerini, yapacağımız araştırma sonucu elde edeceğimiz belge ve bilgilerin ışığında tanıtmaya çalışacağız. Kuşkusuz bu tanıtmaya çalışmamızda, değerli ilim adamlarımızın büyük bir emek mahsulü olarak ortaya koyup milli kültürümüze kazandırmış oldukları kitap ve makaleler, bize ışık tutacaktır. Ancak biz daha çok vakıfla ilgili vakfiye, ferman, hüccet ve benzeri belgeleri inceleyerek, içerdikleri hizmet türlerini ve insanlığın

refah ve saadetini amaçlayan yüce insancıl ruhu ifade etmeye çalışacağız. Bu amaçla vakfiye ve benzeri belgeleri incelediğimizde:

- 1- Eğitim ve öğretim hizmetleri,
- 2- Kültür hizmetleri,
- 3- Yapım, bakım ve restorasyon hizmetleri,
- 4- Dini hizmetler,
- 5- Sağlık hizmetleri,
- 6- Hayri ve sosyal yardım hizmetleri,
- 7- Güvenlik hizmetleri,
- 8- Ulaşım hizmetleri,
- 9- Temizlik hizmetleri,
- 10- Turizmi teşvik mahiyetindeki hizmetler,
- 11- Ekonomik hizmetleri,
- 12- Şehircilik hizmetleri,

gibi birçok hizmetlerin vakıf yoluyla yapılmasını öngörüldüğünü görmekteyiz.

Bilindiği gibi, Türklerde sosyal hizmet ve yardım anlayışı, çok eski gelenek ve göreneklere dayanmaktadır. Bu eski hasletin İslâmiyetle birlikte sosyal bünyede kökleşerek, vakıf yoluyla toplumun ihtiyaçlarına ve problemlerine daha geniş çapta cevap vermeye çalıştığını görmekteyiz. Bazılarınca sanıldığı gibi vakıfla sadece cami ve mescid yaptırılmış, ya da mevcutlarının onarılması amacı güdülmemiştir. Cami ve mescid gibi mabetlerin yapım ve bakımı yönünden çok önemli bir hizmet gören vakıflar, bu hizmetin yanında sosyal içerikli sayılamayacak kadar bir çok hayri hizmetlerin yürütülmesine de önem vermiştir. Yoksullara yardım, hastahane ve revirler yapımı, kütüphaneler tesisi, çeşmeler ve hamamlar gibi aşağıda maddeler halinde değineceğimiz sosyal hizmetlerin vakıf yoluyla yapılan hizmetler olduğu gibi, en geniş anlamıyla sosyal hizmetlerde, vakıfların daima

Devletin el attığı veya atamadığı hizmetleri yürüt-
tüğü veya Devlete büyük yardımlarda bulunduğu
bilinen bir gerçektir.

Yukarıda sözü geçen vakfiye ve benzeri bel-
gelerin incelenmesinden de açıkça görüleceği
üzere, günümüz insanının aklına gelen veya gelme-
yen birçok sosyal ve hayrî hizmetlerin vakıf yo-
luyla yapılması öngörülmüş olması, bize vakıfların
gördükleri önemli dinî hizmetlerin yanında geniş
çapta sosyal hizmetlere de yer verdiğini açıkça
göstermektedir. Özellikle Osmanlı İmparatorlu-
ğunda vakıf kurumu (öteki birçok eski kurumlarda
olduğu gibi) yalnız dinî alanda kalmamış, Devletin
girişim alanına sokulan ve sosyal bir mahiyet arz
eden pekçok hizmetlerinin tutarlı ve aralıksız
bir biçimde görülmesini sağlayan bir kurum
niteliğini kazanmıştır.

Fazilet, yücelik ve insan sevgisi ile dolup
taşan ve sayısız sosyal hizmetleri göregelen vakıflar,
sürekli bir şekilde amaçlarını zamanın ekono-
mik, sosyal ve kültürel durumuna göre tayin ederek
yoksulluk ve sefaletle karşı yaptığı mücadelelerle
sosyal hayatımızda yeri doldurulamaz bir varlık
olduğunu isbat etmiştir. Bu kurum, fertleri varlık-
larıyla hayrî ve sosyal hizmetlere yönelme konu-
sunda önder olmuş ve onları teşvik etmiştir. Fert-
lerin hayrî ve insancıl gayelerle katıldıkları çe-
şitli hizmetler, modern devletin doğmasıyla kol-
lektif ve teşkilâtli yardımlar şekline geçerek
daha büyük malî imkânlarla kavuşmuştur. Ancak,
ferdin bu konudaki heyecan ve arzusu dâima ayak
ta kalmıştır. Zira vakfın menşei insanların ruhun-
daki Allah rızası, iyilik ve sevap işleme temayülü-
dür(1).

Vakıf tarihini ve vakıfla ilgili vakfiye ve benze-
ri belgeleri incelediğimizde, onbinlerce kadın, er-
kek, zengin, fakir, birçok kimselerin mallarının
tamamını veya bir kısmını hayır ve iyilik işlerine
tahsis etmek amacı ile, sayısız vakıflar kurduklarını
görmekteyiz. Kurulan bu vakıfların statüsü demek
olan ve onların işleyiş şartlarını ve gelir kaynakları-
nı gösteren resmi belgelere vakfiye denilmektedir.
Bu belgelerde gösterilen hayır şart ve hizmetlerinin
yerine getirilebilmesi için hemen her vakfın ken-
disine gelir sağlayan akarlarının ve daha doğrusu
mallarının bulunması şarttır. Ön görülen hayrî ve
sosyal şartların yerine getirilmesi, bu hizmet için
vakfedilen malın getireceği gelirle mütenasiptir.
Bu da gösteriyor ki, her vakıfta iki önemli yön
vardır. Bunlardan biri vakfın gayesini teşkil eden
ve çeşitli hayrî ve sosyal şart ve hizmetlerden
birini veya birkaçını kapsayan hayrî ve sosyal
yön, diğeri ise, bu gayenin gerçekleşmesine
imkan sağlayacak olan ekonomik yön, yani
taşınır ve taşınmaz mallarla nakit varlıklarıdır.

Bu iki yön arasındaki ahenk, vakfın bünyesin-

deki gayenin, yani öngörülen şart ve hizmetlerin
kapsamı ile orantılı olacak şekilde kurulmuş ol-
malıdır. Ancak bugün Vakıflar Genel Müdürlüğü
birçok vakfiyede öngörülen hayrî ve sosyal hizmet-
leri günün şartlarına göre değerlendirerek bütçe
imkânları oranında ve hizmetleri her yıl daha çok
genişleterek ve daha çeşitli sosyal sahalara yönele-
rek faaliyetlerini geliştirerek devam ettirmektedir.
Vakfiyelerde öngörülen hayrî ve sosyal hizmetle-
rin tümünü böyle mütevâzi bir makalede özet
olarak dahi sıralamak mümkün olamayacağından,
okuyucuya bu hizmetler açısından bir fikir vermek
düşüncesi ile bazı önemli olanlarını, ilgili vakfiye-
lerden bazı pasajlarla birlikte sunmakla yetinece-
ğiz.

I— HAYRÎ HİZMETLER

Vakıf Kayıtlar Arşivi'nde korunmakta olan ve
sayısı onbinleri bulan vakfiye ve benzeri belgelerin
tümünü değilse de büyük bir kısmını gerek günlük
çalışmalarımız dolayısı ile, gerekse bilimsel araştı-
malarımız vesilesi ile inceleme imkânını bulduk.
Her iki şekliyle olan çalışmaların sonucunda
bu belgelerin çoğunun, çeşitli birçok hususu,
hayır şart ve hizmeti olarak kendilerine konu
almış oldukları görülmüştür. Bu hayır şartlarının
türleri pekçok olmakla beraber, bazılarında birçok
vakfiyelerde mükerreren yer verildiği müşahade
edilmiş ise de, bazı konuların belirli bazı vakfiye-
lerde geçtiği tesbit edilmiştir. Söz konusu vak-
fiyelerin tümünü gözden geçirmemekle beraber,
büyük bir kısmının okunup incelenmesi sonucun-
da içerdikleri hayır şart ve hizmetlerinden tesbit
edebildiklerimizi aşağıdaki şekilde tasnife çalış-
tık:

a— Binalar ve te'sisler şeklindeki hayır şart
ve hizmetleri,

b— Yapılması, herhangi bir bina tahsisini
gerektirmeyen çeşitli hayır şart ve hizmetleri,

c— Mâbet, hastahane, imâret, medrese, mek-
tep ve benzeri hayrat bina ve te'sislerinde görevli
personel ile ilgili hayır şart ve hizmetleri.

a— Bina ve te'sisler şeklindeki hayır şart
ve hizmetleri:

Cami, mescid, namazgâh, şadırvan, meşrutahane,
tekke, zaviye, medrese, mektep, sıbyan
mektebi, dâru't-ta'lim, dâru'l-hadis, dâru'l-kurra,
dâru'l-huffaz gibi ibadet ve dinî öğrenimin yapıla-
cağı binaların yapımı, bakımı, korunması, aydın-
latılması, temizliği, içerisinde tefrişi, halı, kilim,
hasır gibi tefriş eşyası ile şamdanlık, rahle, kitap,
buhurdanlık ve saire gibi teberrükât eşyası, kandil,
kandilyağı, mahya yapılması gibi aydınlatma
işleri, odun, kömür gibi yakıt malzemesi, tuvalet
ve abdest mahallerinin suyu, temizliği, kuyu ipi,

(1) Vakıflar Bülteni (1), s. 33, Millî Eğitim Basımevi,
İstanbul, 1970.

kovası gibi ibadet öncesi yapılması gereken temizlikle ilgili hizmetler, ayrıca kütüphane, imârethane, kervansaray, tabhane, misafirhane, dul evi, türbe, kabristan, hastahane, dârü'ş-şifa, tıp medresesi, dispanser, hamam, çeşme, sebül, orman sahası, spor te'sisleri ve sahası, kuyu, pınar, kale, köprü, liman, denizfeneri, umumi helâ, bedesten, çamaşırhane, muvakkıthane ve benzeri hayır müessesesi ve yapılarının yapım, bakım işleriyle yaşatılmasını konu alan vakıflar pek çoktur. Şöyle ki:

1— Yukarıda belirtilen türden hayrat bina ve te'sisleri, yurdumuzun her köşesinde görmek mümkündür. Vakıf yoluyla yapılan ve yapıldığı günden günümüze kadar sayısız hayır hizmetlerini sunagelen bu eserlerin bekası için bakım ve onarım işlerinin yürütülmesi şartını içeren binlerce vakfiyelerden biri olan 10 Ramazan/964 H. 8/Temmuz/1556 M. tarihli Yavuz Sultan Selim'e ait vakfiye(2) nin 381-382. sayfalarında: "ve iki nefer kârdân-ı hoşnihâd ve sînâd-ı ta'mîr ve termîmde üstâd kimesneler, meremmedciler olup termîmi lâzım olanı bilâ terâhin velâ te'hir min Gayri tekâsülün velâ taksir, ma'rîfet-i mütevelî ile termim edüp ve noksan pezîr olduğu yerin termîmini tekmil ve tetmim eyleyeler. Ve ücreti yevmiyeleri dörder akçe ola. Ve bir san'atında üstâd ve emîni lâıyk-ul-itimad kimesne kurşuncu olup ebniye-i mebnîye-i mezbûre ve evkaf-ı mebnîyye-i mezkurede kurşun ameli lâzım oldukça tevakkuf ve tesvîf ve taksîr ve tevkîf etmeyüp gayet de metin ve muhkem peyvende ve nihayette nâzî ve üstad püsend işleye ve ücreti yevmiyesi dört akçe ola"

Özetle: "Onarım ve Restorasyon işlerinde sanatkâr ve üstad olan iki kişi tamirci olup, gerekli onarım ve restorasyonu aralıksız, geciktirmeden tembellik göstermeksizin eksiksiz olarak mütevelînin bilgisi ve denetimi altında yapmasını, eksilen yerlerin onarılarak tamamlanmasını şart kılmış olup, buna karşılık günlük ücret olarak dörder akçe verilmesini tayin etmiştir. Ayrıca sanatında üstad, güvenilir ve itimada şayan bir kimsenin kurşuncu olmasını, sözü edilen vakıf binalarda kurşun işlerini geciktirmeksizin eksiksiz olarak zamanında sağlam ve muhkem bir şekilde yapmasını şart kılmış, buna karşılık günlük ücret olarak dört akçe verilmesini ön görmüştür." Bu ve benzeri vakfiye şartlarını uygulayarak ata yadigârı vakıf camii, meşid ve benzeri mabedlerin onarım ve restorasyon hizmetlerini büyük bir ciddiyet ve itina ile yürüten Vakıflar Genel Müdürlüğü, bu eserlerin (resim 1/a, b, c, d, e, f) hayatiyetini korumakta ve orijinal bir şekilde gelecek kuşaklara intikalini sağlamaktadır.

2— Diğer taraftan hayrat binalarının kirlenmemesi, pırıl pırıl ve tertemiz tutularak, gördükleri

güzel hizmetin yanı sıra, güzel görünümü de koruması için, binaların dış duvarlarına her hangi bir yazı, çizgi, boya gibi kötü iz bırakıcı şeylerin yapılmasını önlemek için özel koruyucu personel tayin edilmiştir. Yukarıda sözü edilen Yavuz Sultan Selim'e ait 10/Ramazan/964 H. 8/Temmuz/1556 M. tarihli vakfiyenin 381. sayfasında:(3)

"Ve bir erinmez ve yorulmaz, hizmeti ma'lumeye kaim ve ikame-i vâzife-i lâzimeye mulâzım kimesne mani-i nakş ve mâhiy-i nukuş olup sabikuz-zikr olan mebani-i hayrât ve salif-üs-sifr olan mecâri-i meberrâta daima hâzır ve deru divarlarına nâzır olup şöyleki süfêha-i enâm ve erâzili avamdan bir fert divarlara yâ hat veya nakş kasd ede kâinen men kân biçeyi tarîkin kân men', eğer ihtiyaç olursa darb ile def' eyleye ve tesviye olunmuş mevâz-i mahk ve eserini bilküllüye mahveyleye ve vâzife-i yevmiyesi iki akçe ola" denilmektedir. Özetle: "erinmeyen, yorulmayan, belirli hizmetini eksiksiz yerine getiren ve görevinde sebatlı olan bir kimse, duvarlara yazı, resim ve nakış yapılmasını engellemek ve daha önce yazılmış yazı ve nakışı silmek ile görevli olup, sözü geçen hayrat binalarını sürekli gözetip, iç ve dış duvarlarını denetiminde tutup, sefih kimselerin ve halktan bazı rezil kimselerin herhangi birinin duvarlara yazı yazmak veya nakış yapmak istediğinde, bu şahıs kim olursa olsun ve hangi methodla olursa olsun ona engel olmasını, gerekirse döğmek suretiyle onu defetmesini, duvarlarda karalanmış yerler olması halinde silip temizlemesini ve izinin tamamen giderilmesini ve bu hizmete karşılık günlük ücret olarak iki akçe verilmesini şart kılmıştır."

3— Selâtîn camileri başta olmak üzere, büyük kentlerimizde mübarek mevsimlerde, özellikle Ramazan ayında çifte minareli camilerin minareleri arasında mahya (resim 2) yapılması da, hayrat binalarında vakıf yoluyla sürdürüle gelen hayrî hizmetlerden biridir. İbret ve hikmet dolu çeşitli vecizelerin, sergilenecek yanıp sönen ışıklarla geceleri şehrin görünümüne zerafet ve gönüllere inşirah veren mahyaların yapılmasını öngören şartları içeren vakfiyelerden üç örnek sunmakta yarar görüyoruz:

III. Sultan Selim'e ait 23/Muharrem/1120 H. 28/Mayıs/1823 M. tarihli vakfiyenin 238-239. sayfalarında,(4) Selimiye Camii ile ilgili olarak:

"Ve yine camii şerifi mezkurda fenninde

(2) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 182 K. nolu orijinal vakfiye defterinin 381-382. sayfası.

(3) Aynı vakfiye defterinin 381. sayfası.

(4) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 168 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 238-239.

mahir bir kimesne mahyacı olup ol dahi yeümü onbeş akçe mahyecilik ve yeümü on akçe ile siraci-i minareteyni cami ve menare-i zaviye-i Nakşibendiye olup, şehri Ramazan ve sair le-yali-i mübarekelerde edai hizmet eyledikten sonra cem'an yeümü yirmibeş akçe vazife ve senevi yirmibeş kuruş taamiyeye mutasarrif olup, gerek minareteyn ve gerek mahya için kendüye beher sene yüzseksen kuruş ve zaviye için beş kuruş ki cem'an yüzseksenbeş kuruş kandil ve kutu şamandıra ve fitil ve resen ve sair masarif baha verile" denilmektedir.

Özetle: "Sözü geçen camii şerifte sanatında mahir bir kimsenin mahyacı olup günde on beş akçe mahyacılık, on akçe de caminin iki minaresi ile Nakşibendi zaviyesinin minaresini aydınlatma ücreti olarak yirmi beş akçe günlük ücretle mübarek Ramazan ayında ve diğer mübarek gecelerde hizmet gördükten sonra toplam olarak günde yirmibeş akçe ücretle yıllık yirmibeş kuruş yemek parasının kendisine verilmesini ayrıca gerek caminin minarelerinin aydınlatılması gerekse mahya için kendisine yılda yüzseksen beş kuruş verilmesini beş kuruş ta zaviye için verilmesini şart kılmuş olup, kandil, kutu, şamandıra, fitil, ip ve benzeri masrafları karşılamak üzere toplam olarak yüzseksenbeş kuruş ödemesini" ön görmüştür.

Sultan İkinci Mahmut'a ait 10/Şevval/1239 H. 28/Mayıs/1823 M. tarihli vakfiyenin 57-58. sayfalarında(5) mahya ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Ve fenlerinde mahir iki kimesneden biri kırk akçe ile mahyacı ve otuz akçe ile camii şerifin canîb-i yesarda olan minaresi şerefelerinin sirâcisi olup cem'an yeumiye yetmiş akçe vazifeye ve senevi yüz kuruş maaş ve altmış kuruş ücreti muîn ve otuz kuruş taamiye ve otuzbeş kuruş baha-i kanâdil ve kutu ve yirmibeş kuruş baha-i şamandıra ve fitil namlarıyla ki cem'an senevi ikiyüz elli kuruş meblağı muayyene ve diğeri camii şerifin canîbi yeminde olan minaresi şerefelerinin sirâcisi olup yeumiye kırk akçe vazifeye ve senevi kırk kuruş maaş ve otuz kuruş ücreti muîn ve onbeş kuruş taamiye ve onbeş kuruş baha-i kanâdil namlarıyla ki cem'an senevi Yüz kuruş meblağı muayyene her biri ba'de edâil-hîdme el-mu'tade mutasarrif olalar".

Özetle: "Sanatlarında mahir iki kimseden biri kırk akçe ücretle mahyacı ve otuz akçe ücretle de camiin sol tarafında olan minaresinin şerefelerinin ampülcüsü olup, günde toplam yetmiş akçe ücret alması, ayrıca yılda yüz kuruş maaş, altmış kuruş yardımcı ücreti, otuz kuruş yemek karşılığı, otuz kuruş kandil ve kutu masrafı, yirmibeş kuruş şamandıra ve fitil masrafı olmak üzere toplam İkiyüz elli kuruşun belirli meblağ olarak kendine verilmesi şart kılınmıştır. Sözü edilen sanatkârlardan diğerinin ise camiin sağ tarafındaki minare-

nin şerefelerinin ampülcüsü olup, kendisine günde kırk akçe ücret, yıllık kırk kuruş maaş, otuz kuruş yardımcı ücreti, onbeş kuruş yemek karşılığı, onbeş kuruş da kandil masrafı olarak toplam Yüz kuruş tayin edilmiş meblağ olarak ödenmesi ve her ikisinin de belirtilen ücret ve maaşı alışılage-len hizmeti ifa ettikten sonra almağa hak kazanacakları" öngörülerek hükme bağlanmıştır.

Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan'a ait 15/Şevval/1289 H. 5/Aralık/1872 M. tarihli vakfiyenin 288-289. sayfalarında(6): "ve fenninde mahir bir üstadı kâmil şehriye yüz kuruş vazife ile mahyacı nasb ve tayin olunup ber örf: belde beher sene leyalii Ramazanı Şerfi mağfiret-nişanda minarelerde kanadil ile enva-i hutut ve rüsüm tezyinatı sanatını icra ile şehri mübarekin kadri şerefü şânını ol sûretle dahi halka i'lâm eyleye. Ve Ramazanı şerifte yardımcıları için kendisine senevi Beşyüz Kuruş verile" denilmektedir.

Özetle: "Sanatında mahir ve mükemmel üstad bir kişi ayda yüz kuruş ücretle mahyacı tayin olunup şehrin örfüne göre her yıl Ramazan gecelerinde minarelerde kandil ile çeşitli hatt sanatını tezyini bir şekilde icra ederek mübarek ayın şeref ve şânını bu şekilde mahya yapmak suretiyle halka ilân eylesini, yardımcıları için de kendisine yılda beşyüz kuruş para verilmesini şart kılmuştur."

Hayrat binaların yukarıda belgeleriyle belirtildiği şekilde bakım, onarım, dış temizlik ve tezyinatının yanı sıra içinin tefriş ve tezyinatı için de olağanüstü özen gösterilmiştir.

Hasır, kilim, halı gibi sergi malzemesi başta olmak üzere rahle, şamdan, buhurdanlık, lihye-i şerif sandukaları, levha ve saire gibi teberrükât eşyalarının, hayır yapmak amacı ile vakfedilerek mabedlere konulduğu ve bu tür hizmetler için vakıf gelirinden tahsisat ayrılmış olduğu vakfiyelerin tetkikinden anlaşılmaktadır. Bu gün Türk Halı ve Kilim dokumacılığının şaheseri olan halı ve kilimlerin camilerde bulunduğu bir gerçektir. Vakfedilerek yüzyıllardır mabedlere konulmuş olan bu sergilerin bir kısmı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Sultah Ahmet Camii Hünkâr Kasrı'nda açmış olduğu halı ve kilim müzelerinde (resim 3) sergilenerek halkımıza teşhir edilmektedir. Dünyaca haklı bir üne sahip olan Türk halı ve kilimlerinin büyük bir kısmı hayır sever atalarımız tarafından hayır duygusu ile Allah rızası için vakfedilerek camilere serilmiş olan halı ve kilimlerdir. Bu hususlarla ilgili belgelerden bir kaç örneği aşağıda sunuyoruz:

(5) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 189 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 57-58.

(6) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 179 dolap no. ve 9 K. nolu vakfiye defteri, s. 288-289.

Hacı İbrahim Paşa'ya ait 1162 H. 1748 M. tarihli vakfiyede(7) Erzurum şehrinin Çifte Hamam mahallesinde kendi arsası üzerinde yaptırmış olduğu camie konmak üzere vakfettiği halı ve sergilerle ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"Ve iki adet uşşaki seccade ve bir yeşil çuka sırf seccadesi ve bir sağır çuka seccade ve bir kürsü minderi ve on adet münakkaş horasânî kebir halı ve dört adet münakkaş horasânî sağır halı ve tahtlerinde yirmi adet keçe. . ."

Yani sözü geçen camie konulmak üzere "iki adet uşşaki seccade, bir yeşil seccade, bir küçük seccade, bir kürsü minderi, on adet nakışlı büyük Horasan halısı, dört adet nakışlı küçük Horasan halısı ve bunların altında yirmi adet keçe vakfedildiği" belirtilmiştir.

İstanbul Beşiktaş'ta Osman Nuri Ağa ibni elmerhum Abdullah Efendi'ye ait 23/Zilka'de 1339 H. 16/Temmuz/1920 M. tarihli vakfiyede(8) Gelibora'ya bağlı ve ondan birbuçuk saat mesafe uzaklıkta bulunan Akra köyünde yaptırmış olduğu camii şerifin imam ve müezzin maaşları belirtildikten sonra camiinin giderlerinin temini sadedinde şöyle denilmektedir:

"Ve camii şerifi mezkur mihrabı etrafında ikâd edilecek şem'i asel ve camii şerif derununda ve leyalî-i mübarekede ve Ramazanı Şerifte kârgir minaresinde ikâd-ı kanâdil için ruğani zeyt ve süpürge ve saire masarifatı için nema-i mezkurda şehri altmışar kuruştan senevi Yediyüz kuruş sarf oluna."

Yani sözü geçen camii şerifin "mihrabının çevresinde aydınlatmak için kullanılacak bal mumu, mübarek gecelerde ve Ramazan ayında cami içinde ve minarede kandil yakılması için zeytin yağı, süpürge ve benzeri masrafları karşılamak üzere sözü geçen vakıf gelirinden ayda altmış kuruş olmak üzere yılda toplam olarak yediyüz yirmi kuruş harcanması" öngörülmüştür.

İstanbul'da Abdüsselâm oğlu Behram Ağa'ya ait Evaili Muharrem/1001 H. 29/Eylül/1592 M. tarihli vakfiyenin 97. sayfasında(9) şöyle denilmektedir:

"Ve Mudanya'da olan camii şerife zevâyidi Evkaftan lâzım oldukça hasır ve kalıça alına."

Yani "Mudanya'daki camii şerife vakıf gelirinin arta kalanından lâzım oldukça hasır ve halı alınsın". Aynı vakfiyenin 96. sayfasında ise şöyle denilmektedir:

"Ve dahi şart eyledimki camii şerifin içerisinde ve taşrasında her gece on adet kandil yana ve Ramazanı mübarekte ve sair leyâlî-i şerifede minarede ve camide kifayet miktarı kandil yana. . . ve Leyle-i beratı her biri dörder vakfiyye şem'i aselden iki tane mum döktürülüp mihrabın cenaheyninde vaz olunan şem'adanlar üzerine nash olup ikâd oluna ve Ramazanı şerifte tesbih okuyan

müezzinlere ve imama baklavalık ellişer akçe verile. . ."

Yani vâkıf vakfiyenin bu bölümünde "camii şerifin içinde ve dışında her gece on adet kandil yakılmasını, Ramazanda ve diğer mübarek gecelerde minarede ve camide yeteri kadar kandil yakılmasını, berat gecesinde her biri dörder okkalık olmak üzere iki adet bal mumu döktürülüp mihrabın iki tarafındaki şamdanlar üzerine konularak yakılmasını, ayrıca Ramazanı şerifte tesbih çeken müezzinlerle imama baklavalık ellişer akçe verilmesini" ön görmüştür.

Yukarıda orijinal metni ve kısa özeti sunulan vakfiye şartlarının benzerini yüzlerce vakfiyede görmekteyiz. Bu vakfiye şartları gereği olan vakıflar, cami ve mescid gibi mâbedlerin aydınlatılması, tezyini, özellikle mübarek gece ve aylarda gözleri kamaştırarak kadar pırıl pırıl ve tertemiz bir şekilde aydınlatılmasına yüzyıllardır özen göstermiş, bu amaçla vakıf gelirinden önemli miktarda harcamalar yapmıştır. Cami ve mescidlerin aydınlatılmasında kullanılan şamdan (resim 4), fener (resim 5), mum, kandil ve benzeri malzemeleri halen bazı camilerle müzelerde görmek mümkündür.

B- YAPILMASI HERHANGİ BİR BİNA TAHSİSİNİ GEREKTİRMEYEN ÇEŞİTLİ HAYIR ŞART VE HİZMETLERİ:

Bu tür hayır şart ve hizmetleri, aslında pekçok olmakla beraber, biz bunlardan hatim yapılması, Kur'an-ı Kerim'den aşır okunması, mevlid okutulması, buhârî ve müslim okutulması, kelime-i tevhid çekilmesi, salavât-ı şerife getirilmesi, ilim öğretilmesi, yemek yedirilmesi, ibadet yapılması, berat mumu yakılması, dua edilmesi, kurban kesilmesi, aşure pişirilmesi, fakirlerin doyurulması gibi bazı hayır şart ve hizmetlerine örnek sunmakla yetineceğiz:

1- Kapı Ağa'sı Cümdi Mehmet Ağa ibni Abdurrahim'e ait 10/Rebiulevvel/1044 H. 24/Ağustos/1634 M. tarihli vakfiyede(10) bir takım görevlilere ödenmesi ön görülen ücret ve yapılacak hizmetler belirtildikten sonra şöyle denilmektedir:

"Ve mescidi merkumda her kim imam olur ise, yevmî bir akçe dahi verilip mukabelesinde her gün ba'de salâtil-fer bir sure-i Yâsmî's-senâ ilâvet edüp sevabını ruhuma hibe eyleye. . ."

(7) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 578 nolu vakfiye defteri, s. 302-309.

(8) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 25/610 nolu defter, s. 262-263.

(9) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 578 nolu vakfiye defteri, s. 91-100.

(10) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 36 kayıt nolu defter.

yine mescidi mezkûr imamına ve müezzine ve sâlifüz-zikir muallimhane muallimine meşruta olmak üzere her biri birer cüz'i şerif tilâvet edüp yevmî ikişer akçe verilüp ve bunlardan mâ'ada yedi nefer mücevid ve ehli kur'ân kimesneler dahi yevmî ikişer akça verilüp cümle on nefer kimesne mescidi mezbûrda ba'de tilâvet-i Yâsini's-şerif Kur'an-ı azîm ve Furkan-ı kerîmden birer cüz-i şerif tilâvet edüp bir cüz-i şerifin sevabını Hazreti Cenâb-ı Rabbül-erbâb ve mâlik-ür-rikâb hâlik-ı bî misâl ve râzık-ı bî zevâl azzet esmâuhû ve tekaddeset sıfâtühû rızayı şerifiçün ola. Ve bir cüz'ün sevabı Hazreti Âdem Nebi Aleyhi sselâtü vesselâm ve sâir Enbiyâyı izâm aleyhimüs'salâtü vesselâm ervâhı mutahhereleri için ola. Ve bir cüzün sevabı hazreti risâlet penâh ve Nübüvvet destigâh, afdalı evlâd-ı beşer ve şefiü'l-usâtı yevmel-haşr, pişuvayî enbiyâ ve mürselîn, muktedayı evvelîn ve ahirîn, Ahmed-i müctebâ, Muhammed Mustafa Salallâhü Teâlâ Aleyhi Vesellem rûhu şerifi müneverleri için ola. Ve bir cüz'ün sevabı Hazreti Ebîbekir essiddık radiyallahü anhü ve Hazreti Ömer ibni el-hattâb radiyallahü anhü ve Hazreti Osmân ibni affân radiyallahü anhü ve Hazreti Ali ibni ebî tâlib kerremellâhü vechehü ve radiyallahü anhü ve İmâm-ı Hasen ve Hüseyin radiyallahü teâla anhü-mâ ervâhı şerifeleri için ola. Ve bir cüz'ün sevabı Hazreti Ebî-eyyûbil ensâri aleyhi rahmetü-rabbihî'l-bârî ve Hazreti ibni Abbas radiyallahü anhü ve Hazreti İmâm-ı A'zam ve İmâm-ı Mûsa velKâzım ve Bilâl-i Habeşî ve Üveys el-karâni ve Geylânî ve Hasan Basri ve Cüneydi Bağdadi ve Marufu kerhi ve Şeyh Şehabeddin es-Sühreverdî rahmetullahi teâlâ aleyhim ecmain. Ervâhı tayyibeleri için ola. Ve bir cüz'ün sevabı babam Abdürrahman ruhi için ve bir cüz'ün sevabı validem Emine hatun ruhu için ve bir cüz'ün sevabı karındaşım Ali ruhu için ve iki cüzün sevabı kendi ruhum için ola..."

Yukarıda orijinal metni sunulan vakfiye fikra örneğinde vâkıf, özetle şunları şart kılmıştır: "Sözü geçen camide imam olan kişiye imamlık ücretinden başka, günde bir akçe ücret verilerek karşılığında her gün sabah namazından sonra bir Yasin Suresini okuyup sevabını ruhuna bağışlamasını, yine sözü geçen camiin imam ve müezzini ile sözü edilen muallim hanenin muallimine meşruta olmak üzere her birinin günde ikişer akçe ücretle birer cüz okumasını, bunlardan başka Kur'an-ı Kerim'i tecvid kurallarına uygun şekilde iyi okuyan yedi kişinin de yine günlük ikişer akçe ücretle toplam on kişi sözü geçen camide Yasin-i Şerif tilâvetinden sonra Kur'an-ı Kerim'den birer cüz okuyup, bir cüzün sevabının Allah rızası için olmasını, bir cüzün sevabının Hz. Adem ve Peygamberlerin ruhları için olmasını bir cüzün sevabının Peygamberimiz Hz. Mu-

ammed'in ruhu için olmasını, bir cüzün sevabının Hz. Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, İmamı Hasan ve Hüseyin (Allah onlardan razı olsun) ruhları için olmasını, bir cüzün sevabının Hz. Ebu Eyyub El-Ensâri, Abdullah ibni Abbas, İmam-ı Azam, İmam-ı Musa Elkâzım, Bilâl-i Habeşî, Üveys El-Karâni, Abdülkadir Geylânî, Hasan Basri, Cüneydi Bağdadi, Marufi Kerhi, Şeyh Şehabeddin ruhları için olmasını, bir cüzünün sevabını babası Abdurrahman'ın ruhu için, bir cüzünün sevabını annesi Emine'nin ruhu için, bir cüzünün sevabını kardeşi Ali'nin ruhu için ve iki cüzün sevabının da kendi ruhu için olmasını" ön görmüştür.

2- İsmail Sadık Kemal Paşa'ya ait 5/Cemaziyelâhîr/1285 H. 11/Eylül/1868 M. tarihli vakfiyenin 37. sayfasında(11) Harameynde hatmi şerif okutulması hususunda şöyle denilmektedir:

"... Ve bahçelerin bâkî bir hissesi dahi mütevellü vakıf tarafından beher sene Mekke-i Mükerreme'nin emâreti celîlesinde bulunan zevâtı şerâfetsimât hazaratına bil-irsâl müşârün-ileyhim hazarâtının ve Mekke-i Mükerreme Kadılığında bulunan zevâtı mââli simâtın marifeti alıyyeleriyle Mekke-i Mükerreme'de vâkî' mâderi şeref âver cenabı risalet penâhi Hazreti Emine Radıâver cenabı risalet penahi hazreti Emine Radiyallahü teâlâ anhâ efendimizin türbeyi seniyyeleri derununda beher mâh bir hatmi şerif tilâvet eylemek üzere mücevid ve mürettîl bir zat, ve Taifte kâin Hazreti Abdullah ibni Abbas Radiyallahü anhüma rabbünnas efendimizin türbe-i alıyyelerinde kezalik mücevid ve mürettîl dört zat beher gün ba'de salâtil-asr bil ictima Kur'an, Azîmüs-şândan her biri birer cüz'i şeriften ziyadece kıraat ve zevâtı mumâileyhimden her biri bir gün akdem kangı ayeti kerimeye kadar tilâvet eylemiş ise yine oradan bed'ederek yani zevâtı mumâileyhimden her biri başka başka re'sen ve müstekillen birer hatmi şerif kıraat etmek üzere müstekillen birer hatmi şerif kıraat etmek üzere Yirmisekiz günde birer defa hatmi şerif ikmâl ve her Cuma geceleri hatim duasını eda ve hasıl olan sevabını balâda zikrolunduğu üzere ihda ve hususen Hazreti Emine ve Hazreti ibni Abbas radiyallahü anhüm efendilerimizin ve pederim olhoc Vecihi Paşa merhumun ve validem Hâce Müslime hanım merhumenin isimlerini yâd ile ihda ve hayat ve mematı acizânemizde lütfen ismi acizânem ve biraderlerim ve hemşirelerim Salih bey ve Ayşe hanım ve Rıza bey ve Saliha hanım ve Aziz bey'in isimleri tasrih olunarak iyal ve evlâdı acizânemin esamisi birer birer tasrih olunamaz ise de Kemali acizin iyal ve evlâdı ve ahfâdı tabiriyle anlar dahi bittahsis cümlemizin ve kâffe-i ehli imanın hayatta bulunanlarımızın selâmeti dareynimiz için dua ve vefat edenlerimizin ruhuna ihda olunup mukabelesinde zikrolunan beş zâtın

(11) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 35-37.

behe ne Otuzar kuruştan mâhiye Yüzelli kuruş
'ta oluna ve Taif'te dört zattan bâzısı yirmisekiz
günde iki hatim edecek miktarı kiraet edecek olur
ise ana iki zatın vazifesi verile ve şayet ki ol beş
zevattan bâzısı şehrin hitamı olmaksızın istiğfa
edicek olur ise müstehk olduğu vazifesinin kistel-
yevm hesabıyla hemen Mekke-i Mükerrime emâreti
celllesi tarafı âlisinden kendisine tâvizen edasına
himmet ve atfı mürüvvet ve âtifet buyrula. Ve
rey'i mezkur hasılatından vazife-i mezkurun
senevîsi olan Binsekizyüzelli kuruş ba'del mahsup
her kaç kuruş fazla kalır ise yine olveçhile emareti
celllei müşarunileyha ve Mekke-i Mükerrime
Kadılığında bulunan zevatı kiram marifeti aliyye-
leriyle zikrolunan iki türbe-i şerifenin mum ve
kandil ve mefruşat ve tamirat misillü mühimmat-
larına sarf olunup mahalli sarfının müfredatını
mübeyyin bir kit'a i'lâm-ı şer'isi mütevellisi tara-
fına lutfen irsal ve ihsan buyrula."

Yani vâkıf vakfiyesinin yukarıda sunulan
bölümünde özetle, "vakfettiği bahçelerin geliri-
niarta kalan bir hissesinin vakıf mütevellisi tara-
fından her yıl Mekke Emirligi'nde bulunan zata
göndererek, Mekke Emiri'nin ve Mekke Kadılı-
ğında bulunan şahsın marifetleriyle Mekke'de
bulunan Hazreti Peygamber'in annesi Hazreti
Amine'nin türbesi içinde her ay bir hatmi şerif
okumak üzere tecvid kurallarına uygun olarak
Kur'an-ı Kerim'i düzgün okuyan bir zatın, ayrıca
Hazreti Abdullah ibni Abbas (Allah onlardan
razı olsun) ın Taif'teki türbesinde yine tecvid
kurallarına uygun olarak Kur'an-ı Kerim okuyan
dört kişinin her gün ikindi namazından sonra top-
lanarak Kur'an-ı Kerim'den her birinin birer
cüz'den fazlaca okumasını, sözü edilen bu oku-
yuculardan her birinin bir gün önce hangi ayete
kadar okumuş ise, ertesi gün yine oradan başla-
yarak her biri ayrı ayrı direk ve müstakil olarak
birer hatmi şerif okumak üzere Yirmisekiz günde
birer hatmi şerifi tamamlamalarını ve Cuma ge-
celeri hatim duası yapmalarını, hasil olan sevabı
yukarıda belirtildiği üzere ihda etmelerini özel-
likle Hazreti Amine ve Hazreti İbni Abbas efen-
dilerimizin, vâkıfın pederi Hacı Vecihi Paşa,
validesi Hacı Müslime hanım'ın isimleri anılarak
ihda olunmasını, vâkıfın hayatta olması ve ölümü
halinde kendi adı ile biraderleri Salih, Rıza ve
Aziz beylerle hemşireleri Aişe ve Saliha hanımların
isimleri tasrih edilerek, vâkıfın aile efradı ve evlâ-
dının da isimleri birer birer tasrih olunamaz ise
aciz Kemal'in aile efradı, çocukları ve torunları
şeklinde özel olarak cümle yakınlarının ve bütün
iman ehlinin hayatta olanlarının dünya ve ahiret
selâmeti için dua edilmesini, ölenlerin de ruhlarına
bağışlanmasını, bu hizmet karşılığı sözü geçen
beş kişinin her birine aylık otuzar kuruştan

ayda Yüzelli kuruş ödenmesini, Taif'teki dört
kişiden bir kısmının Yirmisekiz gün içinde iki
hatim edecek kadar Kur'an-ı Kerim okuması
halinde kendisine iki kişilik ücret verilmesini,
şayet bu beş kişiden bir kısmı ay sonundan
önce istifa edecek olursa hakettiği ücretinin
günlük olarak hesabı yapılmak suretiyle derhal
Mekke Emirligi tarafından, kendisine hakettiği
ücretinin ödenmesini, sözü geçen vakıf hasılatın-
dan sözü edilen ücretlerin yıllık Binsekizyüz kuruş
olarak mahsubu yapıldıktan sonra kaç kuruş
fazla kalırsa yine belirtilen şekilde Mekke Emir-
liği ve Kadılığında bulunan kişiler marifetiyle
sözü geçen iki türbenin mum, kandil, mefruşat
ve tamirat gibi önemli yönlerine harcanarak
sarfedilen cihetin müfredatını gösterir bir belge-
nin vakıf mütevellisine gönderilmesini" ön gör-
müştür.

3— Sivas'a tâbî Kangal'da Kangal Ağası
Zade Abdirrahman Paşa'ya ait 14/Ramazan/
1305 H. 12/Mayıs/1887 M. tarihli vakfiyede,⁽¹²⁾
Kur'an-ı Kerim hatmi yapılmasıyla ilgili olarak
şöyle denilmektedir:

"Ve senevî leyâli-i mübârekenin birinde
Kur'an-ı Azim ve Furkan-ı Kerim'den camii şer-
ifte iki hatmi şerif tilâvet olunup, sevabı Pey-
gamberimiz Resulü Kibriya ve Hâtemül-Enbiya
Efendimiz Hazretlerinin Ravza-i mutahharası ile ve
merkadi muattarasıyla evlâdı, ezvâci ehfad ve
ensapları ve bil-cümle ümmeti Muhammed'in ve
ebeveynim ruhlarına ihda oluna. Ve yine bir
hatmi şerif tilâvet olunup sevabı bilhassa ka-
rındaşım Abdülkadir Ağa'nın ruhuna ihda olunup
tilâvet eden zâta alâ vechis-sıla kırkar kuruştan
yüzyirmi kuruş ücret i'ta oluna..."

Yani "yılda mübarek gecelerin birinde camii
şerifte Kur'an-ı Kerim'den iki hatim okunarak
sevabının Hazreti Peygamber'in Ravza-i Şerifle-
rine, evlâdının, eşlerinin, torunlarının, soylarının,
tüm ümmeti Muhammed'in ve vâkıfın anne ve
babasının ruhlarına bağışlanması, yine bir hatmi
şerif yapılarak sevabının özellikle vâkıfın kar-
desi Abdülkadir Ağa'nın ruhuna bağışlanması
ve hatmi okuyan kıstıye beher hatim için kırkar
kuruş olmak üzere toplam yüzyirmi kuruş ücret
ödenmesi" şart kılınmıştır.

4— Pertevniyal Sultan'a ait 9/Cemaziyelâ-
hir/1279 H. 10/Kasım/1862 M. tarihli vakfiye-
de⁽¹³⁾ şöyle denilmektedir:

"... Ve Medîne-i Münevverce Nevverehallâh.
Teâlâ ilâ yevmil-ahire'de Haremü Şerifi Hazreti
nebevide müezzîn mahfelinde beher Cuma günleri

(12) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 21/607
nolu vakfiye defteri, s. 5-6.

(13) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz
179 kasa ve 9 kayıt nolu orijinal vakfiye defteri.

kable salâtil-Cuma sure-i kehfî tilâvet ve akibinde deymumiyyeti eyyâmı cenâbî şâhâne duasını ifa'..."

Yani vâkıfe Pertevniyal Sultan, "Medîne-i Münevvere'deki mescidi nebevide müezzin mahfelinde her Cuma günü Cuma namazından önce Kehf sûresinin okunmasını ve peşinde Padişah'ın günlerinin devamlılığı için dua edilmesini" ön görmüştür.

5— Ayşe Revnak Hanım'a ait 7/Cemaziyelâhir/1305 H. 7/Şubat/1887 M. tarihli vakfiyenin ikinci sayfasında, Ramazan ayında mukabele okutulması hususunda şöyle denilmektedir:

"... Ve beher sene Ramazanı Şerifi mağfired nişanda imam ve müezzin olanlardan her biri mukabele-i şerif tilâvet ve biri mushaftı şerif tutarak istima' edüp hasıl olan ecrü mesubâtı evvel ve bizzat Resûlü Kibriya ve şefii ümem Hazretî fahri-âlem Muhammedenil-Mustafa efendimiz hazretlerinin rûhu mutahharelerine ve âli evlâd ve eshabı zevil-ihiram hazeratının ervahı mukaddeselerine ve zevcim müşarünileyh Şem'î efendinin ve akraba-i müteallikatım ve kâffe-i ehli iman ervahına ve ben hayatta oldukça selâmeti dareyim için dua ve ba'del irtihal ruhuma ihda olunup vakfeyni mezkûreyn gallesinden mukabele-han efendiye ikiyüz kuruş ve müstemi' bulunan zata elli kuruş verile..."

Yani vâkıfe Ayşe Revnak hanım vakfiyesinin bu bölümünde "her yıl Ramazan ayında imam ve müezzin tarafından mukabele okunmasını, bunlardan birinin mukabele okumasını, diğerinin mushaftı tutarak okunan mukabeleyi dinlemesini" hasıl olan sevabının önce Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in ruhu şeriflerine, aile efradına, çocuklarına ve sahabelerin ruhlarına, vâkıfenin eşi Şem'î efendi ile akraba-i taallukatının ve bütün iman ehlinin ruhlarına, bağışlanması, vâkıfenin hayatta oldukça dünya ve ahiret selâmeti için dua edilmesi, ölümünden sonra da ruhuna bağışlanması, bu hizmete karşılık sözü geçen iki vakfın gelirinden mukabele-han'a iki yüz kuruş, dinleyen kişiye de elli kuruş verilmesi"ni şart etmiştir.

6— Sultan Abdülaziz'in annesi Pertevniyal Sultan'a ait 15/Recep/1281 H. 2/Aralık/1864 M. tarihli vakfiyede⁽¹⁴⁾ mevlid okutulması hususunda şöyle denilmektedir:

"Ve mahmiye-i mezkûrede Bâbı Ser-askeri derununda ve Beyoğlu kurbinde adliye ve Mecidiye ve Medîne-i Üsküdar'da Selimiye ve Boğaziçi'nde Cengâr ve Vâni karyeleri beyninde Kuleli ve Dolmabahçe kurbinde Gümüşsuyu ve Tophane-i âmire nezdinde Tophane ve Tersane-i âmirede asâkiri bahriye kışlaları ki cem'an sekiz adet kışlahâyı hümayunlarda berveçhi âf kiraet olunacak menkibe-i müteberreke-i mevlâdi'n-nobî alehisselâm meclislerinde isti'mâl olunmak üzere

zikirleri mürur eden güğümlerin onar adedi ve tasların onbeşer adedi ve tepsilerin yirmibeşer adedi ve buhurdan ve gülâbdanların ikişer adedi ve fotaların onar adedi mesbûkul-beyan kışlaların her birinde hizvoluna ve beher sene Şehri rebiul-evvelin hulûlunda zikirleri mesbuk kışlalar derûnunda mukim asâkiri muntazama-i şâhâne zabitan ve neferâtı hâzır oldukları halde, menba-i zülâlî şefaât, melce-i usâtı ümmet, Sultânî Cumhuri Enbiya, bürhân-ı sâdatı asfiyâ, sadrı sûffe-i safa â'ni bihi Muhammedenil-Mustafa Sallallahü Teâla aleyhi vesellem efendimiz hazretlerinin menkibet name-i müteberreke-i vilâdeti bâ-sâadet nebeviyyeleri kemâli ta'zîm ve tebcil ile kiraet olunup, samîin olan asâkiri şâhâne ve sair huddarı meclisin ta'tîri dimağları için şerbet ve şeker iştirâ olunarak zikrolunan güğümler ve fotalara vaz' olunup, mezkur tas ve tabak ve bardak ile tevzi' ve işrâb ve i'ta ve miktarı kifaye ud ve mâi verd iştirâ ve mezkûr buhurdan ve gülâbdanlara vaz' ile tebhîru nisâr olunup gerek menkibe-i müteberreke-i mezkûre kâri'lerine ve gerek aşırhan olan zevata tevzi' ve hademeye i'ta ve şerbet ve şeker iştirâsına sarf vel hasıl kâffe-i levâzımatı rü'yet ve tesviye olunmak üzere Bâbı Ser-askeri derûnunda ve Tophane-i âmire ve tersane-i mamûrede kâin kışlaların beheri için altışar bin sekizyüz kuruş ve Beyoğlu'nda adliye ve Mecidiye ve Medîne-i Üsküdar'da Selimiye kışlalarının beheri için üçerbin dörder yüz kuruş, ve Kuleli ve Gümüşsuyu kışlalarının beheri için Binyedişer yüz kuruş ki cem'an otuzdört bin kuruşun tersane-i âmirede kâin kışlaya muhassas olan altıbin sekizyüz kuruş Kapudan Paşa bulunan zât tarafına ve Tophane-i ma'mûrede kâin kışlaya muhassas olan altıbin sekizyüz kuruş Tophane müşiri bulunan zât tarafına ve maadâ mesbukul-beyan altı adet kışlaya muhassas olan cem'an yirmi bin dörtyüz kuruş Ser-asker Paşa bulunan zât cânibine evkaftı mezkûrem gallesinden edâ ve teslim oluna..."

Yani vâkıfe Pertevniyal Sultan vakfiyesinin yukarıya alınan bölümünde özetle: "İstanbul'da Ser-asker kapısı dahilinde ve Beyoğlu yakınında adliye ve Mecidiye ile Üsküdar'daki Selimiye, Boğaziçi'nde Cenger ve Vâni köyleri arasında Kuleli ve Dolmabahçe yakınında Gümüşsuyu ve Tophane nezdindeki Tophane ve Tersane-i Amire'deki bahriye askerleri kışlaları ki toplam olarak sekiz kışla olup, bu kışlalarda aşağıda belirtilen şekilde okunacak mevlîdi şerif meclislerinde kullanılmak üzere, sözleri geçen güğümlerin onar adedi, tasların onbeşer adedi, tepsilerin yirmibeşer adedi, buhurdanlık ve gülâbdanların

(14) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 179 dolap ve 9 K. notu orijinal vakfiye defteri.

ikişer adedi ve fiçuların onar adedi, sözü geçen kışlaların her birinde muhafaza edilerek, her yıl Rebîulevvel ayında bu kışlalarda bulunan subay ve erler hazır bulunarak tazim ve saygı ile mevlid-i şerif okunup, dinleyen askerlerle mecliste hazır bulunan diğer şahıslar için şerbet ve şeker alınıp, sözü geçen güğüm ve fiçulara konup sözü geçen tas, tabak ve bardaklarla dağıtılması ve içirilmemesini, yeteri kadar ud ve gül suyu alınarak, sözü edilen buhurdan ve gülâbdanlara konup, koklatılmasını, mevlidhanalara, aşirhanlara, hizmetçilere ödenecek ücretle şeker ve şerbet alınması için yapılacak harcamalarla her türlü malzeme ve masarımın tedariki için Serasker kapısı içinde, Tophane'de ve tersanede bulunan kışlaların her biri için altışar bin sekiz yüz kuruş, Beyoğlu'ndaki Adliye ve Mecidiye ile Üsküdar'daki Selimiye Kışlaları'nın her biri için de üçer bin dörder yüz kuruş, Kuleli ve Gümüşsuyu Kışlaları'nın beheri için de Binyediserüz kuruş ki toptuzdörtbin kuruşun ödenmesini, bunlardan tersanede bulunan kışlaya tahsis edilen altıbin sekizyüz kuruşun Kaptan Paşa olan zata, Tophane'deki kışlaya tahsis edilen altıbin sekizyüz kuruşun Tophane Müşiri'ne, diğer altı kışlaya tahsis edilen toplam Yirmibin dörtyüz kuruşun Serasker Paşa'ya teslim edilmesini "öngörmüştür. Ancak adı geçen vâkıfe aynı defterde kayıtlı 2/Rebiulâhîr/1283 H. 2/Ağustos/1866 M. tarihli vakfiyenin 137. sayfasında, adı geçen kışlaların buralarda mukim olan askerlere mahsus olup, müslümanlardan diğer kimselerden bu mevlid meclislerinde bulunup manevi feyz almak isteyenlerin bu meclisi şeriften faydalanamayacakları gibi, diğer askerlerin de sözü geçen kışlalarda mevcut olamayacaklarından, yukarıda sözü edilen mevlid-i şerif okutma şartında rücu' ettiğini ifade etmiştir.

6- Kanûnî Sultan Süleyman'a ait tarihsiz vakfiyenin⁽¹⁵⁾ 161-162. sayfalarında vâkıfın yerine hac ibadeti yapılması için şöyle denilmektedir:

Ve Hazret-i Sultan-ı berreyn ve bahreyn ve hâdimi haremeyni şerifeyn şart edüp buyurdular ki; salâhu sedâdile ma'ruf ve felâhu reşâd ile mev-suf istitâati bedeniyesi zahir vesireti dîniyesi bâhir, şerâiti haccı şerife âlim ve şeâ-iri islâmîde câzîm, telbiye ve ihramı huccac ile murâi, ve safâ ve merve ve ziyareti Beytullah'ta sâi, merâsîmi tahhiyyeye ârif ve levâzımı ömre ve vakfeye vâkıf beş kimesneye her sene beşbin akçe verile ki Mekke-i Muazzama'yı ziyaret edüp Sultan-ı vâkıf hazretleri için hac eyleyeler. Ve ziyareti Medine-i nebî aleyhisselâm ve tavaftı türbe-i mutahharahâ-i habîbi meliki allâm eyleyüp sevabın Sultan-ı vâkıf hazretlerine hibe eyleyeler..."

Yani Vâkıf Sultan Süleyman yukarıya alınan

vakfiye bölümünde "doğruluk, iyilik, olgunluk ve erginlikle bilinen bedensel yeteneği belirgin, dîni yaşayış tarzı açık, haccın şartlarını bilen ve islâmî buyrukları yaşayan telbiye ve ihrama hacılarla birlikte uyan, safâ ile merve arasında koşmayı ve beytullah'ı ziyareti yaparak kurban kesme törenlerini, ömre ve arafatta vakfeye durmanın gerektirdiklerini iyi bilen beş kişiye her yıl Beşbin akçe verilerek Mekke-i Muazzama'yı ziyaret edip, vâkıf Sultan Süleyman için hac etmeleri, Medine-i Münevvere'yi ve Hazreti Muhammed'in türbesini ziyaret etmelerini ve bütün bunlardan sağlanacak sevabın vâkıfın ruhuna armağan edilmesini" şart kılmıştır.

7- Yusuf Ziya Paşa'nın İstanbul'da eski sadriazam merhum Hekimbaşı-Zade Ali Paşa'nın camii şerifi yakınındaki türbesine konmak üzere tahsis ettiği lihye-i şerifin bakımı, muhafız tayin edilmesi ve ücretiyle ilgili olarak tescil ettirmiş olduğu, 1212 H. 1797 M. tarihli ilâmı şer'iyyede⁽¹⁶⁾ şöyle denilmektedir:

"... Berveçhi âti muhafazasıyla teyemmün ve teşerrüf buyurdıkları lihye-i sââdeti şerife alâ menbitiha ezkâ ettahuy-yenin muhafazası için kemâli ta'zim ve itmamı tekrim birle niyyeti hâlise ve emvâli tayyibe ve nefiseleri ile iştirâ ve tedarik buyurdıkları yedi adet şâl üzerine â'lâ tefebaşî işlemeli bir bohça ve bir atlas ve bir sandal ve iki adet hümayun ve dört adet tülbent bohçalar ile telif ve başı simli miftah ve sim ağızlık ve sim düğme ve sim iki makras ve sim iki kulblu ve sedefli ma'kilit bir som sağır sanduka derununda vaz' ve sandukayı mezkûre dahi ayaklı ve yeşil çuka puşidelimaa kilit ceviz sanduka ile badel muhafaza sadri azam esbak merhum Hekimbaşı-Zade Ali Paşa hazretlerinin İstanbul'da camii şerifi kürbünde türbe-i şerifesine vaz' buyurmalarıyla camii mezkûr şeyhi Abdülkadir efendi lihye-i şerifeyi mezkûreye mustahfız olup bâ emri âli emtia gümrüğü malından tayin olunan yevmi dokuz akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve ba'de vefatı vazife-i mersümesiyle türbe-i mezkûre türbedarları müstahfız ola. Ve beher sene Leyle-i Ragaib ve Leyle-i Mirac ve Leyle-i Berat ve Leyle-i Kadir olacağı gün vakti asırda lihye-i şerife-i mezkûre kemâli edep ve ta'zim birle kuşad olunup huddarı züvvarı zevil hudu' vel intizar ziyaret eyleyeler ve hini kuşadından dört nefer olmak üzere tayin olunan müderrisinden Dağıstani Abdürrahman efendi ve Bülbül Mehmet efendi ve Eğinli hâfız Mehmet efendi ve hafız Mustafa efendi maan hâzîrân beher senede dört defa kuşadında her

(15) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 1387 umum, 140 kasa ve 45 kayıt nolu orijinal vakfiye defteri, s. 161-162.

(16) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 579 nolu vakfiye defteri, s. 58-59.

biri nöbetle birer hatmi şerif edüp ve cümlesi muan rûh-u pürfütâhu Hazreti Seyyidil kâinat aleyhi afdaluttahıyyat efendimize altıyüz kerre salavâtı şerife getirdiklerinde sonra nöbetinde hatmi şerif eden, hatmi şerifi ba'del kırae sevabını müşârünileyh efendimiz hazretlerinin valide-i muhteremeleri Nefise ve evlâdı emcâdı mükerreremeleri ruhlarına ihda eyleyüp, her biri mahalli mezkûrdan almak üzere yevmi altışar akçeden cem'an yirmi dört akçe vazifeye mutasarrıf olalar. Ve merkûmûndan biri fevt oldukta yerine erbabi istihkaktan ve huffazdan bir kimesne tayin oluna. Ve lihye-i şerife hîni küşâdından hatmi şerif ve ziyaret hitamına değin müstahfız marifetiyle ud ve anber tebhîr için beher defasında onar kuruştan beher sene müstahfızı merkuma kırkar kuruş verile deyu şart ve tayin buyurmalarıyla..."

Yani bir bölümü yukarıya alınan şer'i ilâmda Yusuf Ziya Paşa özetle "aşağıda belirtildiği şekilde korumakla şeref duydukları Lihye-i Şerif'in korunması için gerekli saygı ve ta'zimi göstererek, iyi niyet ve temiz mallarıyla satın alarak tedarik ettiği yedi adet şal üzerine baş kısmı işlemeli bir bohça, bir atlas, bir sandal, iki hümayun, dört tülbent ile sarılı ve başı simli anahtar, sim ağızlık, sim düğme, ve sim iki kulplu sedefli, kilitli küçük bir som sanduka içine konulmuş, bu sanduka ise ayaklı ve kilitli yeşil çuka pûşîdeleri ceviz bir sanduka içerisinde korunmakta olup, esbak Hekimbaşı-Zade Ali Paşa'nın İstanbul'daki camii yakınındaki türbesine konulmasını isteyerek sözü geçen cami şeyhi Abdülkadir efendinin, konulan Lihye-i Şerife'ye bekçi olmasını ve Padişah emriyle eşya gümrüğü malından tayin edilen dokuz akçe ücretin kendisine verilmesini, ölümünden sonra sözü edilen ücretle mezkur türbede türbedarlık yapanların bekçi olmasını, her yıl Regaib, Mirac, Berat ve Kadir geceleri olacağı gün ikinci vaktinde sözü edilen Lihye-i Şerif'in kemâli edep ve saygıyla açılarak orada hazır bulunup açılmasını bekleyenlerin ziyaret etmelerini, açılması sırasında dört kişi bulunmak üzere ve bunlar müderrislerden Dağıstanlı Abdurrahman efendi, Bülbül Mehmet efendi, Eşrefî Hafız Mehmet efendi ve Hafız Mustafa efendi'nin birlikte hazır olarak her yıl dört defa açılışında nöbetle her birer birer hatim okuyup, tümünün Hazreti Peygamber'in ruhuna ithâf olunmak üzere altıyüz kerre salâvâtı şerife getirmelerini ve bunu takiben nöbetinde hatmi şerifi yapanın okuduğu hatmi şeriften sonra sevabını vâkıfın annesinin ve çocuklarının ruhlarına armağan eylemesini, bunlardan her birine sözü geçen yerden almak üzere günde altışar akçeden toplam yirmidört akçe ücret verilmesini ve bu dört kişiden

birinin ölümü halinde yerine hak sahibi olan hafızlardan birinin tayin olunmasını, Lihye-i Şerif'in açılışından hatmi şerifin ve ziyaretin tamamlanmasına kadar bekçi tarafından ud ve anber yakılarak koklatılması için her defasında onar kuruş olmak üzere her yıl sözü geçen bekçiye kırkar kuruş verilmesini" şart ve tayin etmiştir.

8— İstanbul'da Abdullah oğlu Hacı Mehmet Ağa'ya ait Gurre-i Recep/1185 H. 29/Eylül/1771 M. tarihli vakfiyede(17) Haseki Sultan Camii'nde her hafta okutulmasını öngördüğü ilimler ve öğrencilerle ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"... Ve akaratin gallesinden merhume Haseki Sultan camii şerifinde beher hafta tedris etmek üzere dersiâm tayin eylediğim Mevlâna Mehmet Emin ibni Ahmet el-islâmboli'ye yevmi yirmi akçe vazife verile, ol dahi mukabelesinde derse istigâl ve ağılebi evkât talebe-i ulûma fıkhi şerih kıraet eyleye. Ve eğer mezkur Mehmet Emin Efendi dersiye-i mezburu rızasıyle fuzalâdan bir kimesneye ferağ ve kasrı yed murad ederse kimesne mani' olmaya. Ve eğer camii mezkurda kıraetine mani-i şer'isi zuhur eder ise âher mahelde kıraet eyleye. Ve eğer müderris efendi biemrillahu Teâla ahirete intikal ederse, bir ehline imtihan ile tevcih oluna rica ederim ki sahibi kemal adam ola. Ve kerem edüp tullab-ı ulûm ile itmamı dersde bu fakirin ruhunu yâd ve â'âd ecdadımızı fatiha ile şâd eyleyeler..."

Vâkıf, metni sunulan vakfiye bölümünde, "vakfettiği gayrimenkullerin gelirinden rahmetli Haseki Sultan Camii'nde ders vermek üzere tayin eylediği dersiâm İstanbul'lu Ahmet oğlu Mehmet Emin'e günde yirmi akçe ücret verilmesini, onun da alacağı bu ücret karşılığında ders vermeye meşgul olup, vaktinin büyük çoğunluğunu ilim öğrencilerine fıkıh (İslâm hukuku) dersi okutmasını, Mehmet Emin efendinin kendi rızasıyla tayin edilen bu ders ücretini kendi isteği ile faziletli bilginlerden birine ferağ etmek isterse bu isteğine kimsenin engel olmamasını, sözü geçen camide ders okutmaya yasal bir engel olursa başka bir yerde okutmasını, müderris efendinin Allah'ın emri ile ahirete intikal etmesi halinde bu görevin imtihan yapmak suretiyle ehil olan bir başkasına verilmesini öngörmüş ve rica ederim ki tayin edilecek bu kişi olgun bir adam olsun. Ve lütfedip ders sonunda öğrencilerle birlikte bu hakirin (vâkıfın) ruhunu yâd ve babalarımızın ve dedelerimizin ruhlarını fatiha ile şâd etsinler" demıştır.

9— Aydın Sultanhisarı köylerinden İnce köy mütemekkinlerinden Hüseyin Ağa oğlu Mahmut

(17) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde muhafız 576 nolu vakfiye defteri, s. 115-116.

Ağa'ya ait Evâsıtı Cemaziyelâhîr/1211 H. 4/Aralık/1796 M. tarihli vakfiyenin⁽¹⁸⁾ dua yapılmasını ön gördüğü bölümünde: "şöyle şart eyledi ki bir salih, âlim, kâmil, fâdil bir kimesne duâğuy olup yevmiyesi sekiz akçe ola..." denilmektedir. Yani: "doğru, bilgin, olgun, ve faziletli bir kimsenin duacı olup günlük ücretinin sekiz akçe olması" şart etmiştir.

10— Elhac Yusuf Ziya Paşa'ya ait 10/Safer/1212 H. 23/Temmuz/1797 M. tarihli vakfiyede⁽¹⁹⁾ dua ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: ". . . Dersîâm ile müderris ve vâiz olan âlemâdan bir kimesne akibi dersi va'zından vâkîfî müşârünileyh hazretlerinin husûlü murâdâtı hayriyesi için dua ve sure-i Fatiha-i şerife tilâvet edüp sevabını merhumânın ruhlarına ihda eyleyüp karîi fatiha-i mumâileyh âlime on akçe vazîfe verile..." Yani: "bilginlerden dersiâm ile müderris ve vâiz olan bir kimesne vaaz dersinin sonunda sözü geçen vâkîfın hayırlı isteklerinin olması için dua etmesini ve fatiha okuyup sevabını merhumların ruhlarına armağan etmesini buna karşılık fatiha okuyan bilgene on akçe ücret verilmesini" şart kılmıştır.

11— İkinci Sultan Selim'e ait Evaili Rebiulewel/987 H. 22/Ekim/1579 M. tarihli vakfiyenin⁽²⁰⁾ 62-63. sayfalarında salavâtı şerife getirilmesi ve namaz kılınması hususunda öngörülen şart ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"Ve evsafı mezbûre ile mevşuf ve atvârı hasene ile ma'rif kimesnelere on adet kimesne salâvât-hân olup anlar dahi ba'de salâtiz-zuhur türbe-i mübeyyenede cem' olup ihlâs ve huzûr ve neşat ve sürur ile camii cemîi sıfâtı safâ Hazretî Muhammed Mustafa'nın râhu pür futûhu münevver ve sadrı meşrûhu mutahharleri için her biri bin kerre salavât getirüp hizmetlerinde beri ve terk ve ihmalden beri olurlarsa yevmî ikiser akçe verile. Ve zühhâdî ubbâd ve ibâdî zevir-resâddan diyanelî zâhir ve vera' ve salâhu gayette bâhir, ulâmu dîniyede fâik, ve feraiz ve vâcibât ve sünen ve müstahabbâtı farık hanefiyyül mezheb ve din ve millette müeddeb altı kimesne musallî olup etkâtî mekrûheden mâadâ da merhum Sultan Selim'in fevt olan namazının tedankı için her gün türbe-i mezbûrede yirmiser rekât namaz kılup asla terk etmeyeler. Ve musamaha edüp gayri yerde kîlmayalar. Velhasıl hizmetlerine müdâvim ve uhdelerine lâzım olanda kâim olurlarsa yevmî altısar akçe verile..."

Yani "yukarıda belirtilen nüchklere sahip ve güzel davranışlarıyla bilinen kimselerden on kişinin salâvât hân olup, öğle namazından sonra, belirtilen türbede toplanarak, ihlâs, nazûlât ümî ve sevinçli olarak Hazretî Peygamber'in râhu şerifleri için her birinin bin defa salavâtı sarf ve zetirmesi, hizmetlerinde dikkatli olup, terk ve tembellikten uzak olmaları halinde kendilerine

günde ikişer akçe ücret verilmesi şart kılınmıştır."

muttaki ibadet elinden dindarlığı belirgin son derece takvâ ve olgunluk sahibi olan, dîni bilgilerde üstün, farz, vâcib, sünnet ve müstehabları ayırt edebilen Hanefî mezhebinden terbiyeli altı kimse musallî olup, mekrûh vakitlerin dışında merhum Sultan Selim'in geçmiş namazlarını karşılamak üzere her gün sözü geçen türbede yirmiser rekât namaz kılmaları, bu hizmeti kesinlikle terk etmemeleri ve toleranslı davranarak başka yerde kılınmaları, belirtilen ve uhdelerine bırakılmış olan bu hizmeti yerine getirmeleri halinde, her birine günde altısar akçe ücret verilmesi şart kılınmıştır..."

12— Yemen Fatihî Gazî Sinan Paşa İbnî Ali'ye ait orijinal vakfiyenin⁽²¹⁾ 102-103. sayfalarında hac farızasının te'diyesi, Mekke ve Medine fakirlerine para verilmesi ve yaşanan kölelerin satın alınarak âzad edilmesi ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"Ve sart edüp dediler ki her sene Medine-i Münevvere ashâbından mesâiri haccê kâdirîn sulahâdan dört kimesneye dörder bin akçe verilip vâkîfî mebrur için hac ettirile. Ve Yirmibin akçe dahi belde-i mezbûre sükkânından fukara ve mesâkîne verile. Ve Yirmibin akçe dahi Mekke kavminden fukara ve mesâkîne tevzi oluna. Ve İki bin akçe dahi bu hizmeti eda edenlere mukabele-i hizmetlerinde verile. Ve mezbûrûn vechi mahud üzere ettikleri sarfı mübeyyin harameyni şerifeyn kadılarından ve seyhül-haremlerinden temessük getirip mütevelliyeye teslim eyleye ki hâni muhasebede mahsup ola ve şart edüp dediler ki her sene Ramazan-ı şerifte mü'minânu şerîfî seybe murtekiyân dörder bin beser bin akçe bahâlu bes gulâm ıstira olunup t'tak oluna ve t'tak-nâmelerin yedlerine teslim oluna..."

Yani, vâkîf vakfiyesinin bu bölümünde: "Her yıl Medine-i Münevvere halkından hac görevlerini yapmaya muktedir sâlih kişilerden dört kişinin kendilerine dörderbin akçe verilerek vâkîf için hacc ettirilmesini, Medine sâkinlerinden fakir ve yoksullara Yirmibin akçe verilmesini, ayrıca Mekke halkından fakir ve yoksul olanlara da yine Yirmibin akçe dağıtılmasını, bu hizmeti yerine getirenlere de hizmetleri karşılığı olarak İki bin akçe verilmesini ve sözü edilen bu miktarları ilgililere dağıtan kişilerin yaptıkları dağıtım

(18) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde matnolar 579 nolu vakfiye defteri, s. 12-14.

(19) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde matnolar 579 nolu vakfiye defteri, s. 54-56.

(20) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Kayalar matnolar 186-K nolu orijinal vakfiye defteri, s. 4-5.

(21) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Kayalar matnolar 72-K nolu orijinal vakfiye defteri, s. 102-103.

ve harcama şeklini gösterir belgelerin, Mekke ve Medine kadılarıyla Harem Şeyhleri tarafından tasdikli bir şekilde mütevelliyeye teslim edilmesini, mütevellinin de bu belgeleri yapacağı hesapta nazarı itibare alarak mahsup etmesini şart kılmıştır. Diğer taraftan vâkıf her yıl Ramazan ayında yaşanan köle mü'minlerden dörder ve beşer bin değerinde beş kölenin satın alınarak âzad edilmesini ve âzad edilme belgelerinin ellerine verilmesini şart kılmıştır..."

Yukarıda sunulan vakfiye örnekleriyle sadeleştirilmelerinde görülen hayır şart ve hizmetlerinin büyük bir kısmı yüzyıllardır vakfiye gereği olarak vakıflar yoluyla yapılagelmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü günümüzde de bütçe imkânlarının el verdiği oranda ve günün koşullarına göre bu hizmetlerin bir bölümünü kadirşinas halkımıza sunmaktadır. Kurban kesmek, imarethanelerde yoksul vatandaşlara sıcak yemek yedirmek, Kur'an-ı Kerim'den aşır ve çeşitli süreler okutmak, hatim yaptırmak ve Mevlid-i Şerif (resim 6) okutmak, bu hizmetlerden birkaçıdır. Örneğin Ankara Vakıflar Bölge Müdürlüğü 1981 yılı içerisinde Başkent'in büyük camilerinden biri olan Hacı Bayram Camii'nde binlerce kişilik cemaâte hitaben Ankara'nın en seçkin mevlithanlarına toplam 39.920 TL. tutan bir masrafla Mevlid-i Şerif okutmuştur. Keza aynı Bölge Müdürlüğü 1982 yılı mübarek Ramazan ayında da Başkent'in büyük camilerinden biri olan Kurtuluş Camii'nde değerli mevlidhanlarımızın eşliğinde daha geniş bir topluluğa Mevlid-i Şerif okutturmuştur. Bu mevlid için harcanan 47.820 TL. tutarındaki harcama atalarımızın yapılmasını öngördükleri hayır şart ve hizmetlerini yapmış olmanın vermiş olduğu huzur ve onurun yanında hiç kalmaktadır. Bu ve benzeri hizmetler Bölge ve İl Müdürlükleriyle bazı Mülhak vakıf mütevellilerince yürütülmektedir.

C— MABED, HASTAHANE, İMARET, MEDRESE, MEKTEP VE BENZERİ HAYRAT VE TESİSLERDE GÖREVLİ PERSONEL İLE İLGİLİ HAYIR ŞART VE HİZMETLERİ:

Bu tür hayır şart ve hizmetleri yapan imam, hatip, müezzin, kayyım, vaiz, hâfiz, reisül-huffaz, yâsinhan, mülk-han, amme-han, devirhan, mevlidhan, aşırhan, kandilci, muarrif, temizlikçi, kapıcı, ferraş, reisül-atıbbâ' (Başhekim), tabib, operatör, göz doktoru, eczacı, kilerci, aşçı, vekiliharç, muvakkit, müderris, muîd, muallim, mektep kalfası, kütüphaneci, mücellit, bekçi, türbedar ve saire gibi, vakıflarda hayır hizmetlerini yapmakla görevli personelin tayin, terfi, azl, hizmet ve ücret konuları için öngörülen hayır şart ve hizmetleridir.

Sayılamayacak kadar çok olan bu kabil hademe-i hayrat (hayır hizmetlileri, görevlileri)in tümü ile ilgili belge ve bilgiyi böyle bir makalede teker teker sayarak sunmak takdir edileceği üzere mümkün değildir. Bunun için biz, bu tür hizmetlerin bazı önemli olanlarına örnekler sunmakla yetineceğiz:

1— İmam, hatip, müezzin, devirhan, naathan, cüzhan ve aşırhan gibi cami ve mescidlerde görevli, dîni hizmetleri ifâya memur edilen şahıslarla ilgili olarak birçok vakfiyelerde değişik, ama birbirine çok yakın olan sayısız şartlar bulunmakta ise de, bu gibi hayır şartı hakkında bir fikir vermek için sadece Yavuz Sultan Selim'e ait 10/Ramazan/964 H. 5/Mayıs/1556 M. tarihli vakfiyenin(22) 345-362. sayfalarındaki bölümü sunacağız:

"*Ve ol hazreti vâkıfı mesubâtı hayru ihsan ve vâkıfı mebâniyi hayrâtı hisan a'nî sultanı müşârunileyh ve hâkânı mumaileyh lâzâle muvaffakan li tevfiiri mecâmîit lâat, ve mueyyeden fi-teksîri cevâmiil-ibadât şöyle şart eyledi ki ol sâbikuz-zikir ve sâlifussifr olan câmiî cemîi müzeyyinat ve mecmai mecmui muhassinat olan camii şerifide bir âlim ve mücevvid ve müttaki ve mütezehhi mekârimi ahlâkı mevûr. ve mahâsini a'mâli mâmur kimesne hatip olan minvâli şer'i şerîfi nebevi ve minhâci dîni münîfi Mustafavî üzere eyyamı cumuât ve a'yâdda ahseni ibaratile müveşşah ve eltafi istiaratile müreşşah münasip eyyam ve fusul ve muvafıki tıbai enam ve usul hutbe okuyup salavatı cumuat ve a'yâdda hazır olan cemaati mü'mînîne imamet ve vazifeyi imametın ikâmet eyleye ve bilâ özrin şer'iyyin vela bisebebin kâviyyin edai hizmeti hitabeti bîtarikil-inabe etmeye, ve ciheti yeumiyesi yirmi beş akçe ola. Ve iki nefer â'lim ve kâmil ve her biri ilmi ile âmil vukûfu rusumu kırâat ve rîvâyate vâkıf ve şurûtu salavat ve tertil ve tecvidi kıracte ârif, ikâmeti vezâyifi imâmete mülâzım ve riâyeti âdâbı ibâdâta müdâvim kimesneler imam olup evkâtı hamsede münavebe tarikîyle cemaate imamet ve merasimi imameti alâ tarikî ehlişünneti vel-cemaat ikamet edeler. Ve hizmeti imamete kendi nefisleri ile müdavemet edüp bilâ özrin şer'iyyin vela mâniin kâviyyen nâib tutmayalar. Ve her birinin vazifeyi yeumiyeleri on akçe ola ve sekiz nefer siyanetü afa ile mevsuf ve diyanet ve salâhile mâ'ruf, fenni makâmâtın binâzir ve ilmi mikâta basîr niknefs ve hûb nefes kimesneler evkâtı hamsede müezzinler olup dörder dörder münavebe tarikî ile ref'i savtile minarelerden ezan okuyup ve cum'a günlerinde müctemian sekizi bile maan*

(22) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 182 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 345-362.

yetile ve ba'de edâissalât tesbîhu tehlili maiyye-tile okuyalar ve her gece sülûsi âhirde vakti subha karîb minarelerde savti a'lâ ile Hak celle ve alâya takdîsü temcid ve tehlîlü tahmîd edüp Kâziyel Hâcât'a münâcaat eyleyeler. Ve her birinin vazifeyi yevmiyeleri beşer akçe ola. Ve bir recûli emîn ve salih ve mütedeyyin, ilmi mikatta mâhîr ve derecât ve dekâyiki evkâta vukufu zâhîr, ve evkâti salavâta müterassid ve nâzîr ve her vakti salâtda câmi ve cemaata hâzîr kimesne saatçı olup dakika fevt etmeyüp her vakti teşhis ve tayîn edüp müezzînlere tembih eyleye, takdim ve tehir ve tehevünü takşîrden be-goyet ihtiraz eyleye ve ücreti yevmiyesi on akçe ola. Ve on nefer hâfızı Kelâmı Kadîm ve kerîi Kur'ân-ı Azîm kimesneler câmiî mezburun mahfilü şerîfînde devîrhanlar olup cum'a günlerinde kablessalât âdeti kadîmei müstakîrre ve kaidei mukarrarei müstemirre üzere tertîp ve tertîl ile Kur'ân-ı Âzîm'den an zahîrîkâlb birer aşîr okuyalar. Ve bunların ilmi hiraette mukaddem ve müsellemleri ve tecvid ve tertîlde a'lem ve afdalları ser mahfil olup devri ol iptida edüp ve yine ol itmam ede. Ve sair huffâzın nasbı ve azli anun tayini ve imtihanı ile ola lâkin oldahi aġrâddan i'raz edüp adilden udûl etmeye ve ciheti yevmiyesi altı akçe ve bâkî huffâzın üçer akçe ola. Ve bir nik nefis hoş âvâz ve hûb nefes ve zemzeme pervaz ilmi musikide bînâzîr ve fenni makamatta seyri dil pezir kimesne camîi mezburdan hoşhan olup her ruzi cum'ada mahfilî camide huffâzı kiramin itmamı kırâet ve ihtîâmî tilavetleri akibince hazreti risaletpenah aleyhi minessalavâti evfâh ve minettâiyyâtı enmâh cenabının nuuti durerbar ve şuunî ge-heri nisarından zübânî ahlâ ve savti a'lâ ile bir ne-şehd nazîr ve methî dilpezir okuya ve ciheti yevmiyesi beş akçe ola. Ve bir azbul-lisan ve vadihül-beyan inşai envai taarife kadîr ve inşadı asnaftı münşeata muktedir, selaseti elfaz ile mev-suf ve selameti ahlak ile maruf kimesne muarriif ola, evvelâ cum'a namazından mukaddem methî resul aleyhisselâm akibince adeti kadîmei ma'hu-de ve kâidei Kavîmei marufe üzre elfâzı fasihatul-bünyan vemaânî-i bediatül-beyân ile sultânî vâkıfî cem cahî vâlahimem vehâkânî nistem-gulâm ve hâtemî kerem edâmallâhu Teâlâ eyyâmehü ve efada aelberîyyeti birrehu ve inamehu hazretle-rinin ubudü eyyamı devlet ve huludî izzü saadet ve ervâhî eslâfî izâm ve bakâi ahlâfîkîrâm ve valî-deynî cennet-makâm ve dâri bakâya rihlet eden evlâdı Firdevs-menâmî duâsını hâvî bir faslı serîf ve latîful-fahâvî okuya ve sâniyen cum'a nama-zından sonra fahavîi mezburei hâvî ve duâi güzes-teġân ervâhî mü'mînîn ve mü'mînâtî muhtetî ve hâzîr olan ehli islâm ve cemâati enâmın ka-hulü tâât ve icâbeti devâtlarını muntazî dâir

edüp sûrei fatihâi hâtimei duâ eyleye ve vazîfeyi yevmiyesi beş akçe ola. Ve doksan nefer mü'mîn ve muvahhid ve her biri hâfızı kelâmı mecûd sıfati salâhları zâhîr ve simeti afafleri bâhîr ola, cüzhanlar olup her gün camîi şerîfî mesfûrut-tarîfin mihrâbî münîfî önünde cem olup vaz'ı maiyyet ve hey'eti cemîyyet ve hulûsî niyyet ve safâi tavîyyet ile tecvîdî cemîl ve teennî' ve tertîl ile veçhi mushaf-ı kerîmden birer cüz Kur'ân-ı Kadîm okuyalar lâkin bunlar üç fırka olup her fırka otuz nefer ola. Bir fırka salati subuhtan sonra okuyup sevabını serveri enbiya ve serdef-teri asfiyâ hazreti risalet-penâh ve cenâbî şefaât destgâhın rûhu münevver ve mutahharına ithaf ve ihdâ eyleyeler ve bir fırka dahi salâtî zuhurdan sonra okuyup sevâbını sair enbiyâi mürselîn salavâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecmâîn hazretlerinin ervâhî makrûnetül-irtiyahlarına he-diye eyleyeler ve bir fırka dahi salâtî asırdan sonra okuyup sevâbını zümreî evliyâ ve firkaî asfiyâ, husûsen seyyidül-mürselîn ve senedül-enbiyâ olan Peygamberimizin evlâdı âlîneseb ve ashâbî vâlâ-haseb'lerinin ervâhî pürfutûhlarına hediye eyleyeler. Ve her fırkadan bir takdîme evlâ ve elyak ve tefvîka ah râ ve âhak olan reîs olup ibtidâi tilâvet ve duâi hatmi kırâete ol mübâ-şeret eyleye ve dahi her fırkadan bir hizmeti tarîfe kâbil ve tevzi' ve cem'i eczâya kâbil kimesne muarriif olup âdeti kadîmei marûfe ve kâidei kâvîmei me'lufe üzere eczâyi evvelâ tefrîk badehu cem' ol eyleye ve her fırka otuzar cüz'ün tilâvetini itmam ve ikmal ettiklerinden sonra kabûlî tilâ-veti icâbet encâm ile vâkıfî sultânî âlem-nizâm ve eslâfî izam ve ecdâdî vâcibul izâm için sıyyemâ valideynî Firdevs-menâmî ve sair mü'mînîn ve mü'mînâtî-enam için salavâtî nebi aleyhisselâm ile müftetih ve muhtetem duâ ettüre ve zikrolunan eczâhânânın her birinin ciheti yevmiyesi iki akçe ve reîslerinin üçer akçe biri riyâset ve ikisi kırâet için ola ve muarriiflerinin dahi vazîfeyi yevmiyeleri üçer akçe biri tarif ikisi kırâet için ola. Ve beş nefer salâhu sıyânet ile mevsûf ve afâfu diyanet ile marûf tecvîdü tertîle kâdir ve ilmi kırâete vâkıf ve muktedir kimesneler en'am hanlar olup her salati subuhtan sonra camîi mezburda cem olup sûrei en'amî ezîletül-m'amî veçhi mushaf-ı kerîmden husû' ve huzû' ile tilâvet ve ed'iyet me'surelerin yerli yerinde kırâet edüp esnâi tilâveti sûre ve kırâeti ed'iyet me'surede terki kelâm etmekte ihtimâmî tam eyleyeler ve cumle surut ve âdâb ile kırâeti en'am hüsnü ihtîtam bul-duktan sonra Cenâbî mebdet feyyaz ve Vahhabî bi-alelu aġraz fadlı samîmî ve feyzî eesîm ile kabul ve makbûl etmek için sûrei fatihâi hâtimei duâ edeler ve her birinin vazifeyi yevmiyesi beşer akçe ola. Ve iki nefer hûb nefes ve hoşâvâz tecvîd ve tertîlî kırâetten mümtaz kimesneler her gün

camii mezburda vaz' olunan kürsü üzerinde sauti ulâ ve hüsnî edâ ile birisi salâtı subuhtan sonra surei yâsîn ve birisi salâtı asırdan sonra surei amme yetesâelân okuyup kabûli tilâveti kelû-mullah ve ubûdi saâdeti hazreti vâkıfı hilâfet-penâh için duâ edeler ve her birinin ciheti yevmi-yeleri dört akçe ola. Ve yirmi nefer mesleki takvâya sâlik ve melekei zikri fikre mâlik kimes-neler her gün salâtı zuhurdan sonra camii mez-burda cem' olup her birisi teveccühitâm ve huşû' ve huzû'utamam ile üçbin beşyüz kerre kelimei tevhid diyeki cümlesinin didükleri yetmişbin olur, adedi mezburu tamam etmeyince bir ferdile tekellüm etmeye ve zaruret icab etmeyince esnai tevhidde kalkup gitmeye ve bâdel-itmam ol mer-hûm ve mağfûr ve merkûm ve mesfûr Sultan Se-lim han aleyhirrametu velğufranûn dîvânî âmâlinde sevabı septolmak için duâ edeler. Ve bunların bir evra' ve efdalı ve aslah ve ekmeli reîs olup bilâ özrin şer'iyyin velâ mâniin kavıyyin edâi vâzifede ihmal ve müsâhele ve tekâsül ve müsâ-maha eyleyeni mütevellîye i'lam eyleyeler. Ve bu reîsin vazîfeyi yevmiyesi üç akçe ve bâkîleri-nin ikişer akçe ola. Ve on nefer âbidü-zâhid ve salihu mütezehhid kimesneler her gün salâtı zuhurdan sonra camii mezburda cem olup us-lûbi cem'iyyet ve vaz'i maiyyet ile hulûsi niyyet ve huzûri taviyyet ile seyîdül enbiyâ ve afdalı nev'ibeşer senedül-evliyâ ve ekmeli ehli-mederi velveber aleyhis salâtü vesselâm cenâbının rûhu mutahheri için her biri bin kerre salâvat vire ve bunların bir ezhedü ve etkâ ve evrâu evlâları reîsleri olup tehâvün ve tekasül eyleyene evvela nasihat eyleyûben badehu mütenassih olmaz ise mütevellîye i'lam eyleye. Ve âdeti malûmei müs-temirre ve kâidei mamulei müstakirre üzere tamam ettüklerinden sonra sultânî mumaileyh ve vâkıfı müşârinileyh halledallâhu Teâlâ hilâfetehu ve ebbede alel âlemîne adlehu ve re'fetehu hazretleri için duâ ideler ve her birinin ücreti yevmiyeleri ikişer akçe ve reîslerinin üç akçe ola. Ve bir sâdikul kaul ve me'munül-intikam ve mü'min ve emîn kesîrül-ihitam kimesne noktacı olup aleddevam ehli vezâyîfi bittamam görüp gözedüp bilâ özrin şer'iyyin velâmâniin kavıyyin edâi hiz-met etmeyeni ketm etmeyup ismine âdeti câriye üzere nokta koyup ay âhîrinde mütevellîye teslim eyleye tâki edâi hizmet etmediği günün ücretini vermeye ve mezbur noktacı bilâ garazın hizmetini müeddî kıldiktan sonra ciheti yevmiyesi üç akçe ola. Ve eizzei sulahâ ve zühhâd ve ecillei fukarâ ve ubbâddan altı nefer kimesneki erkân ve sünen ferâyiz ve sünene vâkıf ve edâi salavâtla şerait ve müstahap ve müstahsene âlim olalar, hergün camii mezburda bir vakit namazından evvel sala-vâtü nâfile câiz olduğu zamanda merhûmu mez-bur Sultan Selim Han ve merkûmu mesfur huld

âşiyandan fevt olan namazın tedârîki için ve mah-ri seyîyât ve husuli gurafâti cennât için her biri huzûri kâlb ve hulûsi niyyet ve huzûi hâtır ve huşûi taviyyet ile yirmi rekât salâtı nâfile kı-lalar ve akibince Hazreti Rabbül-İzzet cenâbında makbul olmak için sıtkı ihlas ile sûrei fatiha ihlas ile okuyup duâ eyleyeler ve her birinin vazîfeyi yevmiyesi beşer akçe ola. Ve her yıl bir sâlih sünniyyü'l-tikat ve bir azîzi ntknihad kimesne ki bir defa kendü nefsi için hac etmiş ola, beşbin akçe verile ki merhûmu mezbur cennet mekân ve merkûmu mağfûr Firdevs-menam için hac edüp haccın menâsiki mâlûme ve erkânî mahsûsasının bittamam velkemat hazreti inamı A'zam ve müctehidi akdem Ebû Hanîfe Nu'man İbni SabitRadiye'l-lahü anh mezhebi üzere itmam ve ikmal eyleye. Ve dört nefer mü'min ve müttaki ve sâlih ve hizmetine kâdir ve istihdâma sâlih kimesneler çırağî olup camii mezburun çırağla-rını ve kandillerini vakti ile yakup ve vakti ile dinlendirup ve hâcet oldukça kandillerini en-durup silup süpürüp pâk edüp ve yağ koyup yine yerli yerine asalar ve fitil baha ve kanadil silmek için kirbas baha deyu her ayda bunlara onyedi akçe teslim oluna ve her birinin ücreti yevmiyesi dört akçe ola. Ve altı nefer sahîhül-beden ve kuvveti cismaniyeleri muayyen emanetü diyanetleri zâhir ve tahâret ve sıyânnetleri mübey-yen kimesneler kayyımlar olup münavebe ile hergün üçü salâtı subuhtan salâtü işâ' edâ oluncaya değin hazır olup camii mezburun içini ve harimi-ni silup süpürüp ve lazım oldukça kaluları ile hasırlarını kaldurup ve döşeyeler ve kapularını vakti ile açup ve vakti ile kapayup ve eyyâmî şitâda kapu perdelerin asup ve müşammalarnı pencerelelere koyup ve eyyâmî sayifte giderup hıfzı için tayin olunan mevzide hıfz eyleyeler ve bilcümle kayyımlık hizmetine istikamet ile kâim olduklarında vazîfeyi yevmiyeleri dörder akçe ola ve çaruh bahâ bunlara her ayda on akçe teslim ola. Ve bir reculi emîn ve mütedeyyin ve emanet ve diyâneti müteayyin, fenni tebhîrde mâhir ve hizmetinde basâreti zâhir kimesne bu-hurcu olup âdeti câriye üzere camii mezburun mihrâbı münîri ile etrâfu eknâfî dîlküşâ ve su-fef ve gurefi pürsefâsında ve sâbikuzzikolan mezârî pür-envarlarda yer yer buhur yaka ve havâyici ve âlât ve ecza ve edevâtı buhur için yevmî altı akçe ve kendinin ücreti yevmiyesi dahi altı akçe ola. Ve bir reculi emîn sâhibül-ikrar ve mü'min ve Mü'temeni-pak camii mez-buru vâcibüttekrimde vaz' olunan masâhîfi vâci-betüttâzîmi görüp gözedüp evkâtı hamsede camile hâzır ve mesâhîfi mezbûreye nâzır olup isâeti edep ile mes edenî kef ya ahz veya tebdile kast eyleyeni men' ve def' eyleye ve ücreti yevmiyesi dört akçe ola..."

Vâkıf merhum Sultan Selim yukarıda metni sunulan vakfiye bölümünde özetle şunları şart kılmıştır:

a— Sözü geçen camide, bilgi, tecvid kurallarına göre güzel Kur'an-ı Kerim okuyan, takva sahibi, iyi huylu ve güzel davranışlı bir kimsenin hatip olup Cuma ve Bayram günleri halka güzel ve uygun sözlerle günün konuları ile ilgili olarak hutbe okumasını, Cuma ve Bayram namazlarını kıldırmasını, yasal mazereti olmaksızın hatiplik hizmetini, bir başkasını vekil etmek suretiyle yürütmemesini ve bu hizmetine karşılık kendisine günde yirmibeş akçe ödenmesini,

b— Aynı camide bilgin, olgun, ilmi ile amel eden, kıraet şekillerini ve duracak yerleri bilen, namazın şartlarını, imamlık görevlerini müdrük olan ve ibadet adabına uyan iki kişinin imam olarak beş vakitte nöbetleşme yoluyla cemaate imamlık yapmalarını, imamlık görevini Ehli Sünnet velcemaât mezhebi üzerine yürütmelerini, bu görevi bizzat kendilerinin yürütmelerini, yasal bir mazeret ve kuvvetli bir neden olmaksızın vekil tutmamalarını, bu hizmet karşılığı her birine günde on akçe ücret ödenmesini,

c— Doğruluk, dindarlık ve iyiliği ile bilinen, makamlarda benzeri olmayan, vakit ilminde basiretli, gönülmü temiz, sesi güzel sekiz kişinin müezzin olup beş vakitte dörder dörder münavebe yoluyla ve yüksek sesle minarelerde ezan okumalarını, Cuma günlerinde sekizi birden ve toplu halde Cuma namazı için sela vermelerini, hutbe ezanını birlikte okumalarını, namazın bitiminden sonra tesbih ve tehlili birlikte okumalarını, her geçen gecenin son üçte birinde sabah vaktine yakın saatlarda minarelerde yüksek sesle temcid okumalarını ve bu hizmetlerine karşılık kendilerine günde beşer akçe verilmesini,

d— Güvenilir, iyi, dindar, vakit ilminde yetenekli, vakitlerin dakika ve derecelerine vukufiyeti belirgin, namaz vakitlerine dikkatli ve her namaz vaktinde cami ve cemaate hazır bulunan bir kimsenin saatçi olarak dakika geçirmeyip her vakti tesbit ve tayin ederek müezzinlere bildirmesini, vakitten erken veya geç davranılmasını sağlamasını, bu hususta tembellik ve laubalilikten şiddetle kaçınmasını ve bu hizmet karşılığı kendisine günde on akçe ücret ödenmesini,

e— Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş olan ve iyi okuyan kimselerden on kişinin sözü geçen camiın mahfelinde devirhan olarak Cuma günlerinde namazdan önce devam edegelen eski gelenek ve surekli Kur'al üzerine düzenli bir sekilde Kur'an-ı Kerim'den ezbere birer aşır okumalarını, bunların içinde kıraet ilmi açısından önde ve seçkin olanının sermahfel (başokuyucu) olarak

devirhan onun başlaması ile ve yine onun tamamlamasıyla yapılmasını, diğer hafızların tayin ve azil işlerinin de bu sermahfel'in yapacağı tayin ve imtihan ile olmasını, ancak, sermahfelin bu hizmeti yaparken indi amaçlardan uzak olmasını ve adaletten sapmamasını, bu hizmetine karşılık kendisine günde altı akçe verilmesinin ve diğer hafızlara da günde üçer akçe ödenmesini,

f— İyi huylu, güzel sesli, musiki ilminde benzeri olmayan ve makamları icra sanatında yetenekli olan bir kimsenin, sözü geçen camide na'athan olarak her Cuma gecesinde camiın mahfelinde hafızların okumalarını tamamlamalarından sonra Hazret-i Peygamber'in güzel meziyyetlerini tatlı dil ve yüksek ses ile eşsiz bir na'at ve methiyye halinde okumasını, bu hizmetine karşılık kendisine günde beş akçe ücret verilmesini,

g— Tatlı dilli, açık sözlü, tanıtma türlerini yapmada yetenekli, sözlerinin sadeliği ile bilinen ve iyi ahlâkı ile tanınan bir kimsenin muarrif olmasını, bu kişinin önce Cuma Namazı'ndan önce yapılacak methiyyenin akabinde eski gelenek ve bilinmekte olan kural uyarınca güzel ve açık sözlerle ve bedii anlamlarla vâkıf Sultan Selim'in saltanatının devamı, izzet ve saadetinin ebediliği, yüce seleflerinin ruhlarının şad olması, haleflerinin bakası, anne ve babası ile ahirete göçen çocuklarının ruhlarının şad olmasını içeren hoş ve güzel bir Faslı Şerif okumasını, ikinci olarak da Cuma Namazı'ndan sonra sözü geçen hususları içermek üzere mü'minin ve mü'minatın ruhları ve hazır olan Ehl-i İslâm ve cemaatin ibadet ve dualarının kabulünü içeren şekilde dua ederek dua sonunda Fatihayı Şerife'yi okumasını ve bu hizmetlerine karşılık kendisine günde beş akçe ücret verilmesini,

h— Mü'min, Allah'ın birliğine inanan ve Kur'an-ı Kerim'i ezberlemiş olan iyilikleri ve iffetleri belirgin olan doksan kişinin cüzhan olarak hergün sözü geçen camiın mihrabı önünde toplanıp toplu halde ve hulusi niyet ile tecvit hükümlerine uyararak te'enni ile (yavaş yavaş) Kur'an-ı Kerim'in cüzlerinden birer cüz okumalarını, ancak, doksan kişilik bu cüzhanların üç gruba ayrılarak her grubun otuz kişi olmasını, bir grubun sabah namazından sonra okuyup hasıl olan sevabı Hazret-i Peygamber'in ruhuna ithaf ve armağan eylemelerini, ikinci grubun da öğle namazından sonra okuyup hasıl olan sevabı bütün Peygamberlerin ruhlarına armağan eylemelerini, üçüncü grubun ise ikindi namazından sonra okuyup hasıl olan sevabı evliyaların, özellikle Peygamber'imizin evlâdının ashabının ruhlarına armağan eylemelerini, her gruptan üstün olan birinin grup başkanı olup okumaya onun başlamasını ve hatim duasını da onun yapmasını, ayrıca her gruptan tarif hizmetine elverişli, cüz-

leri dağıtıp toplamaya yetenekli birinin muarraf olarak süregelen gelenek ve alışılmış olan kural uyarınca önce cüzleri dağıtıp, sonra toplamasını, her grup otuz cüz'ün tilavetini tamamladıktan sonra, okunan Kur'an-ı Kerim'in kabulü ve vâkıf Sultan Selim hazretleri ile geçmişleri, ataları, özellikle ebeveyni ve diğer mü'min ve mü'minat için salavatı şerife ile başlayan ve biten bir şekilde dua ettirilmesini, sözü geçen cüzhanların herbirine belirtilen hizmetleri için günde iki akçe, grup başkanlarına ise biri başkanlık, ikisi cüzhanlık olmak üzere üçer akçe verilmesini keza muarraf olanlara da biri muarraflik, ikisi de cüzhanlık için olmak üzere günde üçer akçe ücret verilmesini,

ı— İyilik ve doğrulukla nitelenen, iffet ve dindarlıkla tanınan, tecvid hükümlerine uygun olarak Kur'an-ı Kerim okumaya yeteneği olup, kıraet ilmine vâkıf ve muktedir olan beş kişinin En'amhan olarak her sabah namazından sonra sözü geçen camide toplanarak Surei En'am'ı, Kur'an-ı Kerim'in yüzünden huşu' ve huzu' ile okuyarak, bu hususta varid olan duaları yerli yerinde okumalarını, surenin ve duaların okunması sırasında dünya kelâmından uzak olmaya tam bir özen göstermelerini, her türlü şart ve adabına uygun olarak okunacak olan En'am Suresi'nin bitiminden sonra Cenabı Hakkın lütfi keremiyle okunan ayet ve duaların kabul olması için dua bitiminde fatiha okumalarını ve her birine bu hizmetlerine karşılık günde beşer akçe verilmesini,

ı— Sesi güzel, edası tatlı, tecvid kurallarına uymada seçkin iki kişinin sözü geçen camide bulunan kürsü üzerinde yüksek ses ve güzel eda ile birinin sabah namazından sonra yâsîn sûresini, diğerinin de ikindi namazından sonra Amme Sûresi'ni okuyup, okunan âyetlerin kabulü ve vâkıfın saadetinin devamı için dua etmelerini, bu hizmetlerine karşılık her birine günde dört akçe ücret verilmesini,

j— Takvalık yoluna salık (dalan), zikretme ve düşünme melekesine sahip yirmi kişinin, her gün öğle namazından sonra sözü geçen camide toplanarak herbiri tam bir şekilde Allah'a yönelerek huşu ve huzu içinde üçbinbeşyüz def'a Kelime-i Tevhid getirmesini, tümünün getireceği Kelime-i Tevhid yetmişbin adet Kelime-i Tevhid'i tamamlayıncaya kadar hiçbirinin herhangi bir kimse ile konuşmamasını ve zaruret olmadığı sürece tevhid sırasında kalkıp gitmemesini, tevhid çekimi sona erdikten sonra merhum Sultan Selim Han Hazretleri'nin amel defterine çekilen tevhidlerin kaydedilmesi için dua etmelerini, tevhid çeken bu yirmi kişinin arasında en üstünü olan birinin başkan olmasını, başkanın yasal özü ve kuvvetli bir engeli olmaksızın görevi ifada ihmal ve lau-

balılık ya da tembellik edeni tesbit ederek mütevelliyeye bildirmesini, başkanın günlük ücretinin üç akçe, diğerlerinin de ikişer akçe olmasını,

k— İbadete düşkün, zahid ve iyi olan on kişinin hergün öğle namazından sonra sözü geçen camide toplanarak birlik halinde hulusi niyet ve huzuru kalb ile herbirinin Hazret-i Peygamber efendimizin ruhu şerifleri için bin kere salavatı şerife getirmesini, sözü edilen bu on kişiden en takva olanının başkan olmasını, başkanın tembellik eden veya görevin ifasında ciddi olmayan kimseye önce nasihat etmesini, nasihatla uslanmaması halinde durumunu mütevelliyeye bildirmesini, süregelen gelenek ve yürürlükte olan kural uyarınca görevin tamamlanmasından sonra vâkıf Sultan Selim hazretleri için dua etmelerini ve her birine günde ikişer akçe, reislerine ise üç akçe ücret verilmesini,

l— Doğru sözlü, güvenilir, mü'min ve dikkatli bir kimsenin noktacı olarak sürekli bir şekilde görevlileri görüp gözetmesini, yasal mazereti ve kuvvetli engeli olmaksızın hizmeti yapmayı gizlemeyip, adeti üzere adına işaret (nokta) koyarak ay sonunda mütevelliyeye teslim etmesini, mütevellinin söz konusu görevinin hizmet etmediği günün ücretini vermemesini, noktacının dürüst olarak hizmetini yerine getirdikten sonra bu hizmetine karşılık kendisine günde üç akçe verilmesini,

m— Salih ve zahidlerin ileri gelenlerinden fakir ve ibadet ehlinin seçkinlerinden altı kişinin farz, sünnet, erkan ile namazın diğer şart, müstehab ve icrası gereken fiillerini bilerek, hergün sözü geçen camide bir vakit namazından önce, nafîle namazının caiz olduğu bir zamanda, merhum Sultan Selim Han'ın geçirmiş olduğu namazın telâfisi, günahlarının bağışlanması ve Cennet Sarayları'nın ihsan edilmesi için, herbirinin huzuri kâlb ve hulusi niyet ile yirmi rekât namaz kılmasını ve namazın bitiminde, yapılan ibadetin Allah nezdinde kabul olması için sıtkı ihlas ile fatiha suresini okuyarak dua etmelerini ve her birine bu hizmetlerine karşılık günde beşer akçe ücret ödenmesini,

n— Salih, Ehli Sünnet inancına sahip, kendi nefsi için Hac farızasını ifa etmiş olan iyi bir kimseye her yıl beşbin akçe verilerek merhum Sultan Selim Han için Hac farızasını yerine getirmesini, bu görevi Hanefi Mezhebi'ne uygun olarak yapmasını,

o— Mü'min, tekva sahibi, iyi, hizmetine bağlı, istihdama elverişli dört kişinin çıracı (ampulcü) olup sözü geçen camiün, çıra (fener, ampül v.s.)ları ile kandillerini vaktinde yakıp söndürmesini, gerektiğinde söz konusu kandillerin indirilerek silinip süpürülmesini, pak ve temiz olarak, yağ

konarak yine yerlerine asılmasını, fitil ve kandil parası olarak bunlara ayda onyedi akçe teslim olunmasını ve bu hizmetlerine karşılık herbirine günde dört akçe verilmesini,

ö— Sağlıklı, güvenilir, dindar, temiz ve iyi altı kişinin kayyım olarak nöbetleşme suretiyle hergün üçünün sabah namazından yatısı eda olunca kadar hazır bulunarak, sözü geçen cami içini ve haremını silip süpürmelerini, lâzım oldukça caminin halıları ile hasırlarını kaldırıp döşemelerini, kapılarını, vaktinde açıp kapamalarını, kış günlerinde kapı perdelerini asmalarını, muşammalarını pencereleere koymalarını, yaz günlerinde ise tayin olunan yerlerde bunları muhafaza etmelerini, hülâsa kayyımlık hizmetini doğru bir şekilde yerine getirdikleri takdirde kendilerine günde dörder akçe ücret verilmesini, ayakkabı karşılığı olarak da on akçe verilmesini,

p— Güvenilir, mütedeyyin, buhur yakma ve tütütme işlerinde mahir ve hizmetinde basiretli bir kimse buhurcu olarak sözü geçen camiin mihrabı ile içerisinde yer yer buhur yakmasını, buhur için gerekli âlet, edavat ve malzeme için altı akçe verilmesini, ayrıca bu hizmetine karşılık kendisine günde altı akçe verilmesini,

r— Güvenilir, yetenekli, mü'min ve temiz bir kimsenin söz konusu camie konulan Kur'an-ı Kerim'leri görüp gözetmesi ve beş vakitte camie gelen ve sözü edilen Kur'an-ı Kerim'leri okumak isteyenlerin hizmetine sunmasını, saygısızca dokunanları men etmesini, onlardan herhangi birini almaya veya değiştirmeye yeltenenleri men etmesini, bu hizmetine karşılık kendisine günde dört akçe ücret verilmesini" öngörmüştür.

2— Sultan I. Mahmud'a ait orijinal vakfiyelerin(23) bulunduğu vakfiye defterinin 50. sayfasında, İstanbul Ayasofya Camii Şerifi bitişiğinde bina ve inşa ettiği kütüphanede buhur yakılması öngörülmekte olup buhurcu olacak kişinin tayin ve ücreti ile ilgili olarak: "Ve bir kimesne dahi kütüphane-i hümayunda buhuri olup yevmi beş akçe vazife ile beş akçe baha-i buhur verile" denilmekte olup, söz konusu kütüphanede bir kişinin günde beş akçe ücretle buhurcu olarak tayin edilmesini, tayin edilen bu kişiye günlük ücretinden ayrı olarak yakılacak buhur malzemesini karşılamak üzere beş akçe daha ödenmesini şart kılmuştur.

3— Üçüncü Murad'ın kızı Aysel'e ait 1/Şaban/1011 H. 4/Ocak/1602 M. tarihli vakfiyesinin(24) 27. sayfasının 6-7. satırlarında: "Ve bir kimesne dahi Sarıkcı olup yevmi 2 akçe vazife verile" denilmektedir. Vâkif bu şartında günde iki akçe ücretle bir kişinin sarıkcı olarak sarıl sarma görevini yapmasını öngörmektedir.

4— Hacı Mehmet kızı Aysel Kadın'a ait 28/Muharrem/1220 H. 19/Nisan/1805 M. tarihli vakfiyesinin 7. sayfası(25): "Ve salıfulbeyan bereketzade mescidi şerifinde her kim imam olur ise cum'a geceleri ba'de salati-ışa' hazır olan cemaati müslimine ta'lim-i seyyidül-istiğfal ve teccidi nikâh ta'lim eyleyüp mukabelesinde yevmî bir akçe vazife verile..." denilmektedir. Tetkikinden de anlaşılacağı üzere vâkife Aysel Hanım vakfiyesinin bu bölümünde sözü geçen bereketzade mescidinde imam olan kişinin Cuma geceleri yatısı namazından sonra hazır olan cemaata seyyidül istiğfal ile nikâh tazelemesini öğretmesini, bu hizmetine karşılık olarak da kendisine günde bir akçe ücret verilmesini öngörmektedir.

5— İstanbul'da Sarısolak Elhac Mehmet Ağa'ya ait 11/Zilkade/1053 H. 12/Ocak/1643 M. tarihli ve arapça olan vakfiyede(26): "Kovacidede diye bilinen camiin avlusundaki kuyudan merhum vâkıfın yaptırmış olduğu tuvaletlere su çeken kimseye günde bir dirhem ücret tayin ettiği, ayrıca sözü geçen kuyudan su çekmede kullanmak için ip ve kova satın alınması ve gerektiğinde mezkur tuvaletlerin onarımına harcanması için de günde bir dirhem daha tahsis ettiği" yazılıdır.

6— Yavuz Sultan Selim'e ait 10/Ramazan/964 H. 5/Mayıs/1556 M. tarihli orijinal vakfiyesinin(27) 366-369. sayfelerinde türbe ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"Ve ol merhumu mezbur Fildevs menam ve mağfûru mesfûr cennet makam dñi sultan Selim han aleyhi rahmetürrahman'ın merkadi münevver ve meşhedi muattarı üzerinde bina olunan kubbe-i mercuvul-kurbede bir salâhu siyanette mevşuf ve afafu emanette maruf matbuussimet ve matkulül-atvar kimesne türbedâr olup alâveçhil-istimrar eda-i hizmette istikrar ede ve vazifeyi yevmiyesi beş akçe ola ve otuz altı nefer salâhu afafile mevşuf ve taat ve ibadet ile me'luf kimesneler türbe-i mersûme üstünde olan kubbe-i merkumede veçhi cemîl yani bilâ sür'atin velâ ta'cil helki teenni ve tertîl ile merhûmu mezburun rûhu pürfütûhuna sevabı cezil husûlü için zikr ve tesbih ve tehlîl ideler. Bu tertip ileki dört neferi vakti subuhtan vakti zuhra değim ve dört neferi vakti zuhurdan vakti mağrîbe değim ve dört neferi vakti mağrîpten vakti subha değim

(23) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 47 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 50.

(24) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 101 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 27.

(25) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 79 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 7.

(26) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 33.

(27) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 182 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 366-369.

olur, hazır olup kalbi hâzır ve teveccühü hâtır ve sefâi bâtın ve nekâi zahir ile merhûmu merhum için talebi rahmet ve istid'âi mağfiret ideler. Ve de'bi edep riayetinde cüllü himmetleri masruf olup kubbe içinde dünyaya müteallik olan kelâmdan beğâyet içtinab ve tenavülü gıda ve taamdan ihtiyat ve ihtiraz ideler, ve her birinin ücreti yevmiyesi birbuçuk akçe ve otuz nefer ehli Kur'an-ı Mecîd ve kema yenbaği mürettıl ve mücevvid kimesneler her sabah namazı eda ettiklerinden sonra ol mezarı merhamet midrara varup cem'iyet ile veçhi mushafdan birer cüz Kelâm-ı Kadim huzûru kâlb ve hulûsu niyyet ile teenni ve tertib ve hüsnî teviyyat ile okuyup esnai tilavette kelâmî dünyevi etmeyeler ve bunların bir akre'u evlâları ve aslahu ahrâları reis olup iftitahı tilâvet ve ihtitâmı kıraet ve duâi mercuvulicabet ol eyleye, ve bunlardan tarife yarar ve tefrik ve cem'i eczâya kabili sezâvâr olan muarriif olup reis ile muarriifin her birinin ücreti yevmiyesi üçer akçe ve sairinin ikişer akçe ola. Ve bir mü'mini masunüz-zeyl ve emîni me'munül-meyl kimesne ol kubbe-i âliyede âdeti câriye üzere noktacı olup türbe-i mezburede muvazzaf olanları görüp gözedüp bilâ özrin şer'iyyin velamaniin kaviiyyin ihmal ve müsâhele ile terki hizmet eyleyenleri dester edüp ay ahîrinde mütevellîye bildire oldahi terk ettikleri günlerin vazifesini vermeye ve mezkur noktacının vazîfeyi yevmiyesi üç akçe ola. Ve bir müslimi nazîfi beden ve selmülkâlb pakidâmen kimesne destarbend olup merhûmu mezburun mezârı pürnûru üzerinde vaz' olunan imâme-i selîmiyyül-alâmei her ay başında bir def'a tazeleyup tekrar sara ve hâcet oldukça sabun baha ve ücreti destar şuy' kendi uhdesinde ola. Ve vazîfeyi yevmiyesi iki akçe ola.."

Yukarıda metni sunulan merhum I. Sultan Selim'e ait vakfiye bölümü tetkik edildiğinde:

a— İyilik ve koruyuculuğu ile nitelenen, iffet ve güvenilirliği ile bilinen, güzel huy ve hoş davranışlı olan bir kişinin türbedar olması ve kendisine günlük ücret olarak beş akçe verilmesi,

b— Yine iyilik ve iffetle nitelenen, tâat ve ibadette tanınan otuzaltı kişinin sözü edilen türbede müsebbih ve mühellil olup aceleye ve sürâte yer vermeksizin güzel bir şekilde ve tenenni ile merhum Sultan Selim'in ruhu için zikredip, tesbih ve tehlilde bulunmalarını, bunlardan dördünün sabahtan öğleye kadar, dördünün öğleden akşama kadar, dördünün akşamdan sabaha kadar aralıksız zikir ve tesbihe yirmi dört saat devam etmeleri şart kılınmıştır. Otuzaltı kişi üçe bölünerek her ekibe üç günde bir sıra geleceği belirtilmiş olup, her ekip üç günde nöbetini devralarak huzuru kalb, iç ve dış temizliği ile merhum Sultan için Allah'tan rahmet ve mağfiret

dilemeleri, türbenin kubbesi içinde dünya ile ilgili herhangi bir söz etmekten kaçınıp türbede herhangi bir şey yemekten sakınmaları ve bu hizmetlerine karşılık her birine günde birbuçuk akçe ücret verilmesi,

c— Kur'an-ı Kerim'i tecvid kurallarına göre düzgün ve iyi okuyan otuz kişinin cüzhan olup, Sabah Namazı kıldıktan sonra mezara varıp toplu halde Kur'an-ı Kerim'den birer cüz yüzüne huzuru kalb ve ihlas ile yavaş yavaş okumaları ve tilavet esnasında dünyaya ilişkin herhangi bir söz konuşmamaları ve bunlardan en iyi okuyan ve üstün olan birinin ekip başkanı olup tilavete başlarken ve bitişte onun okuması ve duayı da onun yapması, yine bunlardan birinin muarriif olarak ekip başı ile muarriifin günlük ücretlerinin üçer akçe olması, diğerlerinin günlük ücretlerinin ise ikişer akçe olması,

d— Güvenilir bir kişinin noktacı olarak türbede görevli olan personeli görüp gözetmesi, yasal mazereti olmaksızın göreve gelmeyenleri tesbit edip ay sonunda mütevellîye bildirmesi, bu hizmetine karşılık kendisine günde üç akçe ücret verilmesi,

e— Temiz, iyi kalpli bir kişinin destari olup merhum Sultan Selim'in mezarı üzerine konulmuş olan Selimiye işaretli sarığı her ay başında bir defa tazeleyip tekrar sarması, sabun ve destarşuy ücreti de kendi uhdesinde olmak üzere günlük ücretinin iki akçe olmasını,

Şart kıldığı anlaşılmaktadır. Türbede günde beş çeşit görev yapan toplam altmışdokuz kişiye yüzyirmialtı akçe ödenmesinin öngörüldüğü, bu meblağın yılda 45.900 akçeye ulaştığı yapılan hesaptan anlaşılmaktadır.

II— SOSYAL HİZMETLER:

Vakıf kuran atalarımız, çeşitli sosyal yardım hizmetlerini ön planda tutarak tanzim ettikleri vakfiyelerde bu konuya büyük yer vermişlerdir. Yüzyıllardır bu hizmetler vakıflarca başarı ile yürütülmüş, günümüzde de zamanın koşullarına uygun bir şekilde birçok sosyal hizmetler Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir.

Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden yıllarda, kamu hizmeti gören Darüşşafaka, Darülfünun, Türk Ocakları, Ankara Numune Hastanesi inşaatı için, Sevahili Sıhhiye Vekâleti, Şehitlikler, İmar Cemiyeti, Vekaleti Maarif Cemiyeti, Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Mücadele Cemiyeti gibi kuruluş ve derneklere vakıf gelirinden önemli miktarlarda yardım yapılmıştır.(28)

Vakfiyelerdeki sosyal hizmet şartları gereği Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülen sosyal hizmetler pekçok olmakla beraber bunların en önemlileri şunlardır:

(28) Cumhuriyetin 50. Yılında Vakıflar, s. 151, Apa Ofset, 1973, İstanbul.

Yoksul hastaların tedavisi için kurulmuş olan İstanbul'daki Bezmialem Vakıf Guraba Hastanesi, fakirlerin doyurulması için açılmış olan imaretler (aşocakları), yetenekli, zeki, çalışkan, fakir çocuklara sıhhatli bir öğrenim yapma olanağı sağlamak için açılan vakıf öğrenci yurtları, fakir ve muhtaç ilkokul öğrencileri için açılan kamplar, âmâ ve muhtaç durumda bulunan yoksul vatandaşlara yapılan aylık nakdi yardımlar.

Vakfiyelerde yapılması öngörülen sosyal yardım ve hizmetlerden bir kısmına örnek olarak aşağıdaki bazı vakfiye bölümleri ile açıklamaları sunulmuştur:

1— İstanbul'da Abdulkadir Bey kızı Ayşe Sıdıka Hanım'a ait 14/Cemaziyelahir/1282 H. 23/Eylül 1865 M. tarihli vakfiyede⁽²⁹⁾ evlenecek yoksul kız çocuklarına çeyiz hazırlanması hususunda şöyle denilmektedir:

"... *Ve galle-i merkûmeden senevi altıbin kuruş nefsinin ahire tevziç murad eden fakire hatunların cem'iyyetleri ile elbiselerine ve sağır ve sağıreden ve gerek kebîre nisadan elbiseye muhtaç olanların elbiselerine ba' ve'yi mütevellî harc ve sarf olunarak tavsiye oluna...*" İncelenmesinden de anlaşılacağı üzere vâkife Ayşe Sıdıka Hanım vakfiyesinin bu bölümünde, vakıf gelirinden yılda altıbin kuruşun evlenmek isteyen yoksul hanımların düğün toplantılarıyla bunlara elbise almaya, küçük veya büyük yoksul hanımlardan elbiseye muhtaç olanlara elbise almaya mütevellînin görüşü ile harcanmasını öngörmektedir.

2— Üsküdar'da Mehmet Tahir Efendiye ait 18/Zilhicce/1300 H. 7/Ekim/1882 M. tarihli vakfiyede⁽³⁰⁾ vakfın gelir fazlasından dul hanımlarla yetim çocuklara yardım edilmesi hususunda şöyle denilmektedir:

"... *Ve bâde ihrâcîl-masârif gallei mezkûreden her ne fazla kalur ise fazlayı mezkûrenin rub'u aslı mâlî vakfa zam olup bâkî bitemâmihi dul hâtun ve yetim ve yetîme ve fukarâi müslimîne bâ ma'rifeti mütevellî seviyyen tevzi' ve taksim ve itâ oluna...*"

Vakfiyenin bu bölümünde özetle vâkif, masraflar çıkarıldıktan sonra vakıf gelirinin arta kalanının dörtte birinin asıl vakıf malına eklenmesini, arta kalanın tamamının dul hanımlarla erkek ve kadın yetim çocuklara ve fakir müslümanlara mütevellî marifetiyle eşit olarak dağıtılmasını öngörmektedir.

3— İstanbul'da Kara Çelebizade Mehmet Efendi'ye ait 23/Cemaziyelahir/1026 H. 18/Haziran/1617 M. tarihli vakfiyede⁽³¹⁾ Ramazan Bayramı'nda yetim çocuklara elbise alınması hususunda şöyle denilmektedir:

"... *Ve dahi fazla kalursa iydiñitürde eytâmı*

müslüminin hallerine münasip bazılarına kaftan ve bazılarına zubun ve bazılarına pabuç aldırulup üssa oluna..."

Vâkif vakfiyesinin bu bölümünde vakıf gelirden arta kalan olması halinde Ramazan Bayramı'nda Müslüman yetimlerin durumlarına uygun olarak bazısına kaftan (bugünkü şekliyle takım), bazısına zubun ve bazısına ayakkabı aldırılarak giydirilmesini şart kılmıştır.

4— İstanbul Ayasofya yakınında Üskübi Mahallesi'nde Kemal kızı Zeyni Hatun'a ait Evahiri/Recep/996 H. 16/Haziran/1587 M. tarihli vakfiyede⁽³²⁾ Mustafa Çelebi Mektebi'nde okuyan öğrencilere elbise alınıp bayramda giydirilmesi ve bin akçe azatlıların yoksullarına verilmesi şart edilmekte ve akabinde: "... *Ve eyer onlardan olmaz ise ceampten dul ve fakire hatunlara tevzi' oluna...*" denilmekte olup, azadlılardan yardıma muhtaç kimse bulunmaması veya azadlı olmaması halinde onlar için tahsis edilen meblağın diğer dul ve yoksul hanımlara dağıtılması öngörülmektedir.

5— Sivas'da Darurraha vakfına ait 721 H. 1321 M. tarihli vakfiyenin⁽³³⁾ 328. sayfasında şöyle denilmektedir:

"*Hastalık ve emsali hâdisât ve vakâyi'ü keaniye sebebiyle maîşet hususunda ihtiyaç ve zaruret içinde bulunan Müslümanların yetimler ve dul hatunlardan ibaret bulunan fakara ve miskinlerinin masalihine vâkf ve tahsis eyledi...*"

Vâkif vakfiyesinin bu bölümünde hastalık ve benzeri afet ve olaylar nedeniyle geçim sıkıntısına düşerek ihtiyaç ve zaruret içinde bulunan yoksul yetim ve dul hanımların ihtiyaçlarına harcanmak üzere vakf ve tahsis ettiğini bildirmektedir.

6— Rodosçuk'da Seyyid Ahmet Ağa kızı Hacı Ümmü Gülsüm Hanıma ait 15 Zilhicce 1204 H. 14/Ağustos/1789 M. tarihli vakfiyede⁽³⁴⁾ Ramazan'da et dağıtılması ve fakirlere elbise alınması hususunda şöyle denilmektedir.

"... *Beher sâl ve a'vâm tâci suhur ve eyyam ve mâhîl zühûb ve asâm olan şehri ramazan mübârek lem'a yezdanı suhurı ziyâ'ında: tucâr-ülâkıta beher yetim yâmisî cukiyye lahmi ganem sıvâ ve hamânfeti mütevellî iki cukiyyesi bâtbi*

(29) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 610 nolu vakfiye defteri, s. 173-174.

(30) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 610 nolu vakfiye defteri, s. 168-169, Sıra 204.

(31) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 571 nolu vakfiye defteri, s. 98-100.

(32) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 133 nolu vakfiye defteri, s. 225-227.

(33) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 1746 nolu vakfiye defteri, s. 378, Sıra 78.

(34) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mantur 177 nolu vakfiye defteri, s. 45-47.

vakf-ı mezkuruma ve bir vukiyyesi câbi olan kımesneye müteâllik olan fukarâya meşruta olup ve haki onyedi vukiyye lahmiganem yarışsar vukiyye tefrik ve ifraz ve mütevellü vakfın marifeti ile müslimin ve müslimattan muhtacin fukara ve züafâ ve it'âm-ı mesâkin ve muvahhidin ve havâti-ni müftekirine i'ta ve isticlâbi da'avâtı hayriyelerini iltimas ve istid'a oluna ve murabahai mezkure-den beher sene yüz kuruş dahi ifraz olunup şehri siyamı mezkûrdan kifayet eylediği miktarı sübyanı mü'minin ve eytamı müslimin için anteri ve şal cübbe ve fes ve kuşak ve don ve yemeni ve pabuç iştira ve i'di şerife karib sübyanı fukaraya bahş ve it'am ve kulubu mahzunlarını meskur ve ihyâ ve da'avât-ı hayriyelerini istida oluna..."

Vâkife Hacı Ümmü Gülsüm Hanım vakfiyesinin bu bölümünde özetle:

a— Her sene mübarek Ramazanı Şerif ayı geldiğinde Ramazan ayının her gününde yirmişer okka koyun eti satın alınarak mütevellü marifetiyle iki okkasının vakıf katibine, bir okkasının vakfın cabisi olan kimsenin yakın akrabalarına, arta kalan onyedi okka koyun etini yarımsar okka halinde ayırarak vakıf mütevellisinin marifetiyle fakir ve yoksul muhtağ müslümanlara, yoksul yetimlere ve yoksul hanımlara verilerek hayırlı dualarının istenilmesini,

b— Vakıf gelirinden yine her yıl yüz kuruş ayrılarak mübarek Ramazan ayında yeteri kadar entari, şal, cübbe (aba), fes, kuşak, don, yemeni ve ayakkabı gibi giyim eşyası satın alınarak, bayrama yakın bir vakitte müslümanların fakir çocukları ile yetimlerine dağıtılmasını, böylece onların özgün gönüllerinin sevindirilmesini ve hayır duada bulunmalarının teminini, şart kılmiştir.

7— Sultan Mehmet Fatih'e ait 875 H. 1470 M. tarihli vakfiyede⁽³⁵⁾ Saltanatın merkezi olan İstanbul'da oturan yetimlere yardım edilmesi hususunda şöyle denilmektedir:

"...Ve şart buyurdular ki rey'i vakfı şeriflerinden makarri seriri saltanatlarında sakin olan eytama külle yevm yüz akçeden tamamı şehirde üçbin akçe sarf oluna, zeker ve ünsa ebeveynden âri her yetime nisf dirhemden külle şehir onbeş akçe tevzi oluna, her yetime muvazzaftı muayyeni şeran hidane dairesinden huruç ve menzili istiğnaya vuluçe değin verilip ol mertebeden sonra vazifesi yetimi âhere tevcih oluna, i'ta ve ihâyâyı taht kadısı defterinde mukayyet ve mestûr olmağla nâzırı vakfın sîtkile hizmeti indallahi vennas mezkûr ve meşkûr ola..."

Vâkif Sultan Mehmet Han vakfiyesinin bu bölümünde, vakıf gelirinden saltanatın merkezi olan İstanbul'da oturan yetimlere hergün yüz akçeden olmak üzere ay sonunda üçbin akçe harcanmasını, kadın, erkek, anne, babadan yoksun

her yetime günde yarım dirhem olmak üzere her ay onbeş akçe verilmesini, görevli memurca bu meblağın belirtilen şekilde ki, her yetime korunma çağından çıkıp kendi kendine yeterli olma çağına girinceye değin verilmesini, bu mertebeden sonra kendisine tayin edilmiş olan mezkur meblağın başka bir yetime verilmesini, verme ve inha işlerinin saray kadısı tarafından deftere kaydolunarak vakıf nazırının bu hizmeti sadakatle yürüteceğinden Allah ve insanlar nezdinde şükranla anılacağını belirterek yetimlere öngörülen mezkur meblağın itina ile harcanmasını şart kılmiştir.

8— Daye Server Hatun'a ait Evaili/Zilkade/970 H. 22/Haziran/1562 M. tarihli vakfiyenin⁽³⁶⁾ 68. sayfasında: *"Daha önceki vakfiyesinde dul kadınlara verilmesini istediği meblağa ikiyüz dirhem daha zam yapılarak toplam dört yüz dirhem verilmesini"* şart kıldığı belirtilmektedir.

9— Merhum Mehmet Efendi kızı Fatma Hatun'a ait Gurrei/Ramazan/1021 H. 16/Ekim/1612 M. tarihli vakfiyede⁽³⁷⁾ Hacı Hüseyin Mektebi'nde okuyan yetim çocuklara para ve elbise tahsisi ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"...Ve mezbur elhac Hüseyin Mektebinde daima ta'lim eden sıbyandan onbeş nefer eytâmın her birine her sene şehri ramazanı şerif geldikte leyle-i kadirde bir bogası kaftan ve bir kıt'a takke ve bir don ve bir gömlek ve bir pabuç aluverile ve her yetim giydiği vakit Resulü Ekrem sallallahu aleyhi vesellem hazretlerinin ruhu şerifleri için üç kerre selavat getirüp üç sure-i ihlas ve bir sure-i fatiha okuyalar ve sevabını ruhu merhume-i merkumeye ihda edeler her yetime üçer yüz altmış akçeden eksik sarf olunmaya, eğer mektebi mezburda on yetim bulunmazsa Hazret-i Ebi-Ey-yubi'l-ansâri radiye anhu elbâri camii mahallesi eytâmı ile itmam oluna. Ve mektebi mezburda daima taallım eden sair sıbyana dahi birer takye ve birer pabuç aluverile ve her sene mektebi merkume kifayet miktarı odun ve hasır alına..."

Vâkife Fatma Hanım vakfiyesinin yukarıda metni sunulan bölümünde özetle: *"Hacı Hüseyin Mektebinde devamlı bir şekilde öğrenim gören çocuklardan onbeş adet yetim çocuğa her sene Ramazan ayı geldiğinde Kadir gecesinde birer kaftan, takke, don, gömlek ve pabuç alınmasını, bu yetimlerden herbiri kendilerine verilen söz konusu giysileri giydikleri vakit Hazret-i Peygamber'in ruhu şerifleri için üç kerre selavat getirip üç defa İhlas Suresi'ni ve bir defa Fatiha Sure-*

(35) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 46 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 328-329.

(36) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 106 K. nolu vakfiye defteri, s. 68.

(37) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 153-155, Sıra 90.

si'ni okumasını, sevabını sözü geçen merhumenin ruhuna bağışlamasını, her yetime harcanacak meblağın üçyüz altmış akçeden eksik olmamasını, söz konusu mektepte okuyan çocuklar arasında on yetimden az yetim bulunması halinde Eyüp Camii Mahallesi yetimleri ile tamamlanmasını, ayrıca sözü geçen mektepte devamlı bir şekilde öğrenim gören diğer çocuklara da birer takke ile birer ayakkabı alınmasını, her yıl sözü geçen mektebe yeterli kadar odun ve hasır alınmasını.." şart kılmıştır.

10— Şem'i Efendi hanımı Revnak Hanım'a ait 12/Cemaziyevvel/1306 H. 1/Ocak/1888 M. tarihli vakfiyesinin(38) 2. sayfasının son kısmında, fakir çocuklara elbise alınması ile fakir kızlara çeyiz yapılması hususunda şöyle denilmektedir:

"...Ve maazallahü taala ba'de inkirazilkül fazlaî merkûme ile fukarâyı atfâli müslimîn için münasip elbise iştira ve etfâli merkûmeye ilbas ve gelin olacak fukara nisa için cihaz iştira ve i'tâ oluna..."

Vâkife Revnak Hanım vakfiyesinin bu bölümünde "Allah korusun tümünün sona ermesi halinde sözü edilen gelir fazlası ile fakir müslüman çocuklara uygun elbise alınıp giydirilmesini ve gelin olacak yoksul hanımlar için çeyiz alınarak kendilerine verilmesini" öngörmüştür.

11— İstanbul Anadolu Hisarı'nda Keyfî Nâzırı Mustafa Ağa'ya ait Gurrei/Rebiulevvel/1238 H. 12/Aralık/1851 M. tarihli vakfiyede(39) borçlu mahbuslara yardım hususunda şöyle denilmektedir:

"...Ve yine kala-i mezbûreye vurûd eden mahbuslar için beher sene yirmidört kuruşluk kömür ve ruganizeyt iştira oluna ve beher yevm otuz akçelik nu'nı aziz iştira oluna ve hisarı mezkûre mürur ve ubur eden fukaraya verile ve yine hisarı mezkûr ahâlilerinin avâriz vakfına senevî seksen kuruş verile ve yine hisarı mezkûrda külle yevm otuz akçelik nânı aziz iştira olunup kilâba eklettirile..."

Vâkif Mustafa Ağa vakfiyesinin bu bölümünde özetle:

a— Sözü geçen kaleye gelen hükümlü (mahbus)lar için her yıl yirmidört kuruşluk kömür ve zeylinyağı alınmasını,

b— Her gün otuz akçelik ekmek alınarak mezkûr hisara gelip giden fakirlere verilmesini,

c— Hisar halkının avarız vakfına yılda seksen kuruş verilmesini ve hisarda hergün otuz akçelik ekmek satın alınarak köpeklere yedirilmesini, şart kılmıştır.

12— Şam'ın Salihye Mahallesi'nde Salahaddin kızı Salihya Hatun'a ait 708 H. 1308 M. tarihli vakfiyede(40) esir müslümanların kurtarılması ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"...Ve merkur vâkif Üsera-i müslîminin mahzul frenklerin ellerinden kurtarılmasına kalfında bu vakfın mahsulü tam bir sene nâzırın elinde cem olunup anı ümenâi müslîminden kendine itimad oluncaya bir veya ziyade kimse ile karada ve denizde fukara beldelerine gönderip onunla esir düşen müslümanlardan erkek ve dişi ve çocukları ihtiyar ettiği kimseyi kurtaracak. Şu veçh üzere anlardan her birini elli adet dînârı mısri ve bundan aşağı meblağ ile veya olgünde teamül eden ve merkur meblağın makamına kaim herhangi bir nakitle satın alacak ve kurtardığı kimseler bilâdı müslîmine vâsil oluncaya kadar onların nafaka ve kisvelerini de i'ta edecek ve bu husus tamamı iki sene müteazzır olur ise vakfın nazırı bu iki sene içinde vakfın gelirini cem' edip her nerede bulunan fukara ve mesakini müslimine dilediği miktarı sarf edecek ve ister nakit ve ister kisse ve ister ekmek ve ister ise suya sarf edecek ve merkur nazır kisse ve ekmek ve nakit ve suyu cem' etmek ister ise ol suretle sarf edip sureti sarf anın re'yi ve içtihadına menul bulunacak ve iki sene sonra üserai müsliminin kurtarmak imkanı hasıl olursa mezkur gelirin şerh ve beyan olunan veçh üzere sarf edecek ve yine müteazzır olur ise yine fukara ve mesakime tasvir edildiği veçh üzere sarf edecek ve dünyanın sonuna kadar böyle cari olacak..."

Vâkife Salihya Hanım vakfiyesinin bu bölümünde özetle: "Esir düşen müslümanları firenglerin ellerinden kurtarmak için bu vakfın gelirinin tam bir sene vakıf idarecisinin elinde toplayarak, toplanan bu meblağın güvenilir müslümanlardan kendine güvenilen bir veya birkaç kimse ile karada ve denizde frenk ülkelerine gönderip onunla esir düşen müslüman erkek, hanım ve çocuklardan dilediği kimseyi kurtarmasını, bu esir müslümanlardan her birinin alınması için elli Mısır Dinarı veya daha aşağı meblağ ya da o gün teamül eden ve sözü geçen meblağın yerine kaim olan herhangi bir nakitle satın alarak kurtarmasını, kurtarılan bu esirlerin İslâm ülkesine ulaşmaya kadar yiyecek ve giyeceklerini de temin etmesini, bu hususu uygulamak iki sene kadar bir süre imkansız olur ise vakıf idarecisinin bu iki senelik vakıf gelirini toplayarak nerede olursa olsun dilediği fakir ve yoksullara dilediği miktarı harcayabileceğini, bu harcamayı ister nakit para, ister giysi ve isterse gıda maddesi olarak yapabileceğini,

(38) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 571 nolu vakfiye defteri, s. 29-31.

(39) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 746 nolu vakfiye defteri, s. 194-196.

(40) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 584 nolu vakfiye defterinin 260-261. sayfalarında arabçası ve 2132 nolu defterin 70-74 sayfalarında Türkçesi kayıtlıdır.

iki sene sonra müslüman esirleri kurtarmak imkanı doğması halinde ise sözü edilen gelirin belirtilen şekilde harcanmasını, yine mümkün olmazsa yine fakir ve yoksullara belirtildiği şekilde dünyanın sonuna kadar harcamaya devam edilmesini...” öngörmüştür.

13— Sultan Üçüncü Mustafa'nın kızı Şahsultan'a ait 17/Recep/1216 H. 11/Kasım/1801 M. tarihli vakfiyenin(41), 46-47. sayfalarında vâkıfın hayratında görevli kimselere Kurban Bayramı'nda birer baş koyun verilmesi hususunda şöyle denilmektedir:

“...Ve idf adhâda onüç re's ağnam iştirâ olunup bir re'si mütevellî efendiye ve bir re'si kâti' efendiye ve bir re'si şeyh efendiye ve bir re'si kurrâ efendiye ve bir re'si mektep havâcesine ve bir re'si hattât efendiye ve bir re'si baş halifeye ve üç re'si türbedârâna ve iki re'si sebîlî evvel ve sâniye verile...”

Vâkıfe Şah Sultan vakfiyesinin bu bölümünde: “Kurban Bayramı'nda onüç baş koyun satın alınarak bunlardan birinin mütevellîye, birinin kâti'be, birinin şeyhe, birinin kurraya, birinin mektep hocasına, birinin hattata, birinin baş halifeye, üçünün türbedar olanlara, ikisinin de birinci ve ikinci sebîliye verilmesini” öngörmektedir.

14— İstanbul'da Ali Ağa'ya ait Evaili/Rebiülahir/1009 H. 31/Ağustos/1600 M. tarihli vakfiyede(42), Galata cezaevi'nde bulunan mahkumlara su alınması hususunda şöyle denilmektedir:

“...Ve mukaddemâ evkâfi mezbûre mahsûlünden Galata mahbesinde olan zindânilere tayin ettikleri dört saka su kemâkân aliverilip yevmi yirmi akçe sarf oluna...”

Vâkıf vakfiyesinin bu bölümünde daha önce Galata Cezaevi'ndeki mahkûmlara tayin etmiş olduğu dört sakalık suyun daha önceki olduğu gibi alınmasına devam edilmesini ve bu amaçla günde yirmi akçe harcanmasını şart kılmıştır.

15— Köşk kasabası sakinlerinden merhum Hacı Hasan Ağa oğlu Ahmet Ağa'ya ait Evaili/Şevval/1172 H. 16/Haziran/1758 M. tarihli vakfiyede(43), yazın soğuk su tevzi edilmek üzere kar alınması hususunda şöyle denilmektedir:

“...Evkâfi mezkûrenin irâdından eyyâmî sayfin harrinde senede yirmi yük kar vâlidem Fatma kadın rûhi için ve diğer yirmi yük kar kendi canım için ve diğer on yük kar ehlim Aysa ruhi için ve diğer on yük kar diğer ehlim Emine için ve on yük kar diğer ehlim Aişe rûhi için camii şerifde olan sebilde ve sûk derûnunda sebilde sarf edeler beyhûde yere itlâf etmeyele...”

Vâkıf vakfiyesinin bu bölümünde sözü edilen vakıf gelirinden, yazın sıcak günlerinde her yıl

yirmi yük kar; annesi Fatma kadının ruhu için, yirmi yük kar; kendi canı için, on yük kar; eşi Aişe ruhu için, on yük kar; diğer eşi Emine için ve on yük kar; diğer eşi Ayşe'nin ruhu için alınarak camide ve çarşı içinde bulunan sebillerde harcanmasını ve alınan bu karların yerinde kullanılarak telef edilmemesini şart kılmıştır.

Aynı vakfiyenin aynı sayfasında devamlı, mezarlığın bakım ve onarımı ile ilgili olarak: “Ve kasabai mezkûre kurbünde bina eylediğim kabristan tamiri için iktiza eden masârifin mütevellî harc edüp tamir ettüre” denilmektedir. Vakfiyenin bu bölümünde ise vâkıf sözü geçen kasaba yakınında yaptırmış olduğu mezarlığın tamiri için gereken masrafları mütevellinin karşılamasını ve bu hususta harcama yaparak tamir ettirmesini şart kılmıştır.

16— Köşk kasabası sakinlerinden Hasan Ağa kızı Aynî kadına ait Evasıtı/Muharrem/1212 H. 9/Temmuz/1796 M. tarihli vakfiyede(44), sebîl için kar alınması hususunda şöyle denilmektedir:

“...Şöyle şart eyledimki maarrüzzikir bahçelerden beher sene hâsıl olan mahsul mütevellî yedi ile cem' olup senede doksan gün eyyâmî sayifte altmış yük kar sâlifülbeyan kabristana muttasıl müceddeden bina eylediğim sebîl içinde tebrîdümâ' olunup umûmunâsa iskâ oluna, canım için ve yine köşk'de camii kebîrde ihya ve tamir eylediğim sebîl içinde senede eyyâmî sayifte doksan gün karındaşım Hacı Ahmet ağa merhûmun rûhu için yirmi yük kar tebrîdümâ' olunup umumunasa iska oluna ve yine mezkûr camii kebirde ihya eylediğim sebîlin derununda merhum pederim Hasan ruhi için on yük kar validem merhume ruhi için on yük kar senede eyyâmî sayften doksan gün tebrîdümâ' olunup umumunasa iska' oluna...”

Vâkıfe Aynî kadın vakfiyesinin bu bölümünde özetle:

a— Sözü geçen bahçelerden elde edilen gelirin mütevellî elinde toplanarak her yıl yaz günlerinde kendi ruhu için altmış yük kar alınarak doksan gün, sözü geçen mezarlığa bitişik yeniden yaptırmış olduğu sebilde su soğutularak bütün insanlara içirilmesini,

b— Yine Köşk Kasabası'nda Ulu Cami'de ihya ve tamir ettiği sebîl için de her yıl yaz günlerinde merhum Ahmet Ağa'nın ruhu için yirmi

(41) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 132 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 46-47.

(42) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 26/611 nolu vakfiye defteri, s. 23-30, Sıra 15.

(43) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 578 nolu vakfiye defteri, s. 298-300.

(44) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 579 nolu vakfiye defteri, s. 56-57.

yük kar alınarak doksan gün su soğutulup halka soğuk su içirilmesi,

c- Sözü edilen Ulu Cami'de ihya etmiş olduğu sebilde merhum pederi Hasan'ın ruhu için on yük, annesinin ruhu için de on yük olmak üzere her yıl yirmi yük kar alınarak yaz günlerinde doksan gün soğuk su yapılarak tüm insanlara içirilmesini, şart kılmiştir.

17- Mustafa Ağa oğlu Cihanzade Hüseyin Bey'e ait 11/Cemaziyelahir/1201 H. 19/Mart/1786 M. tarihli vakfiyede(45), yazın soğuk su alınması ve şerbet yapılarak dağıtılması için şöyle şart edilmiştir:

"... Ve cum'a mahallesinde dükkan önünde vâki Hacı İvazoğlu sebiline eyyamı sayfun doksan gününde beher yeum birer denk kar verile ve kendim bina eylediğim sebtle eyyamı sayfin beş gün evvelinde bed' ve beş gün sonunda hatm olup yüz günde beher yeum ikişer yük kar iştirâ olunup tehrîdu ma' oluna ve iptida gün yirmi vukiyye avel iştirâ olunup şerbet edeler ve sebilhaneye beher sene yirmi kuruş verile..."

Vâkif vakfiyesinin bu bölümünde özetle: "Cuma Mahallesi'ndeki dükkan önünde bulunan Hacı İvazoğlu Sebiline yazın doksan gününde her gün birer denk kar verilmesini, kendinin yaptırmış olduğu sebilde ise yine yazın beş gün evvelinden başlamak, beş gün sonunda bitirmek üzere yüz gün içinde her gün ikişer yük kar satın alınarak su soğutulup dağıtılmasını ve ilk gün yirmi okka bal alınarak şerbet yapılmasını, ayrıca her yıl sebilhaneye yirmi kuruş verilmesini..." şart kılmiştir.

18-Eski Matbahı Amîre Emîri Haseki Hacı Mustafa Ağa'ya ait 27/Muharrem/1182 H. 3/Haziran/1768 M. tarihli vakfiyede(46), çocukların temiz hava teneffüsü için bahar günlerinde kıra götürülmesi hususunda şöyle denilmektedir:

"... Ve senevi üçbin akçe sıbyanın teferrüce ihraçları için harç ve sarf olunup eyyamı baharda sıbyan bir mahalli dilküşâyâ ihraç ve ba'del isti'yaf hengâmı avdetle huffaz olanlar birer hatmi şerîf ve sâirleri üçer ihlas ve birer fatihai serîfe ve birer salavâtı şerîf kiraç edüb benim ve vâlideynim ve akrabai taalûkatın ertahına ihda eyleyeler..."

Vâkif Haseki Hacı Mustafa Ağa vakfiyesinin yukarıda sunulan bölümünde özetle:

"Yılda üçbin akçe ayrılarak çocukların şehir dışına çıkartılıp temiz hava teneffüs etmeleri için harcanmasını, bu amaçla bahar günlerinde çocukların içaçacı ve havadar bir yere çıkartılarak dinlenmeden sonra dönüş akabinde bu çocuklardan hafız olanların birer hatmi şerif okumasını, hafız olmayanların üçer ihlas, birer fatihai serife ve birer salavâtı şerife okuyarak tümünden elde edilecek sevabın, vâkifin kendi, anne-i babası

ve diğer yakınlarının ruhlarına armağan edilmesini..." şart kılmiştir.

19- Bezmialem Valide Sultan'a ait 15/Şaban/1258 H. 9/Eylül/1842 M. tarihli vakfiyede(47), Medine-i Münevvere'de hacılara ve bütün susuzlara su tevzii için yaptırmış olduğu sebil ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"... Medine-i Münevvere-i müşarünileyhde as-hâbi kiramdan Seyyidüna hamza radyallahu anh hazretlerinin makami ülyaları tarikinde kendi malından harç ve sarf ile mücavirinden Hüseyin efendi marifetiyle bina ve inşasına muvaffaka oldukları sebilde hüccacı zevi-ibtihac ve bilcümle atşânân iska ve irva olunmak üzere ismi ismel penahileri mahkuk olarak on adet nühas maş-raba irsal ve vaz' ve mumaileyh Hüseyin efendi saki nasb olunarak sebilî mezkûrda atşânân irva ve iska eylemekte olduğundan mumaileyh Hüseyin efendiye senevi beşyüz kuruş vazîfe verile ve meblağı vazîfeyi mezkûr beşyüz kuruş dahi sâl-besan vazâifi sâire ile ma'an irsâl olunup mahallinde i'â oluna..."

Cennetmekân Bezmialem Valide Sultan vakfiyesinin bu bölümünde özetle: "Medine-i Münevvere'de Hazret-i Hamza (RA)'nın türbesine giden yol üzerinde vâkifinin kendi malından harcama yaparak Medine'de mücavir Hüseyin Efendi'nin marifeti ile yaptırmış olduğu sebilde hacılarla bilumum susuzlara su içirilmesi için vâkifinin adı üzerlerine yazılmış olan on adet bakır masraba gönderilip sözü geçen Hüseyin Efendi söz konusu sebilde sâkî (su dağıtıcı) olarak tayin olunup susuzlara su dağıtmakta olduğundan adı geçene yıllık beşyüz kuruş ücret verilerek bu meblağın beher yıl Medine'ye gönderilmekte olan diğer ücretlerle birlikte gönderilip yerinde kendisine verilmesini..." şart kılmiştir.

20- Ayşe Revnak Hanım'a ait 7/Cemaziyelahir/1305 H. 7/Şubat/1887 M. tarihli vakfiyesinin(48) 2. sayfasında, Ramazanı Şerif'de mukabele okutulması hususunda şöyle denilmektedir:

"... Ve beher sene ramazânî serîfi mağfîret nişânda imam ve müezzîn olanlardan her biri mukabele şerîf tilâvet ve biri mus'haf-ı serîf tutarak istima' edüp hâsil olan ecrü mesûbâtı evce-ten ve bizzat Resûlu Kıbrıyâ ve seffî umom Hazret-i Fahrülâlem Muhammed el Mustafâ Efendimiz Hazretlerinin rûhu mutahharelerine ve âl ve evlâd

(45) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 578 notu vakfiye defteri, s. 186-190.

(46) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 10 K. notu orijinal vakfiye defteri, s. 147.

(47) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 11 K. notu orijinal vakfiye defteri, s. 205-206.

(48) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 571 notu vakfiye defteri, s. 27-28 ve 29-31.

ve eshâbı zevil ihtirâm hazarâtının ervâhı mukâdeselerine ve zevcim müşârünileyh Şemî Efendinin ve akrabâi müteallikâtım ve kâffei ehli İmân ervâhına ve ben hayatta oldukça selâmeti dareyim için duâ ve ba'de'l-irtihal rûhuma ihdâ olunup vakfeyni mezkûreyn gallesinden mukâbelehan efendiye ikiyüz kuruş ve müstemi' bulunan zâta elli kuruş verile..."

Vâkife Ayşe Revnak Hanım vakfiyesinin bu bölümünde: "Her yıl Ramazan ayında imamlâ müezzinin mukabele okumasını, bunlardan birinin tilâvet etmesini, diğerinin mushaf-ı şerif tutarak okumayı takip edip dinlemesini, bu mukabeleden elde edilecek sevabın, önce Hazret-i Peygamber (SAV) in ruhu şerifleri ile aile efradının ve sahabelerin ruhlarına, daha sonra eşi sözü geçen Şemî Efendi'nin, diğer yakınlarının ve hüttün iman ehlinin ruhlarına bağışlanmasını, kendisi hayatta oldukça dünya ve ahiret hayatının selameti için dua edilmesini, ahirete göçtükten sonra da ruhuna armağan edilmesini ve sözü geçen iki vakfın gelirinden mukabelehan olan kişiye ikiyüz ve onu dinleyen zata da elli kuruş verilmesini..." şart kılmiştir.

Aynı defterin 29-31. sayfaları ve 12. sırasında kayıtlı aynı vâkifeye ait 12/Cemaziyelevvel/1306 H. 1889 M. tarihli vakfiyenin 2. sayfasında ise:

"...Ve beher sene şehri ramazânı mağfîret nişânda camii şerîfi mezkûrda Hoş elhan bir zat başkaca müezzinlik edüp yine gallei mezkûrdan şehri şerîfi mezkûrda ber - minvalı mübeyyen müezzinlik eden zata beher sene yüz kuruş verile ve beher sene şehri şerîfi mezkûrda tarafımdan tayin olunan imam ve müezzin efendilerden her biri camii şerîfi mezkûrda seherî mukabelei şerif tilâvet ve biri dahi mus'haf-ı şerif tutarak istima' edüp yine gallei mezkûreden mukabelehan efendiye beher sene yüzelli kuruş ve müstemi' bulunan zâta elli kuruş verile" denilmektedir.

Vâkife Ayşe Revnak Hanım vakfiyesinin bu bölümünde de: "her yıl Ramazan Ayı'nda sözü edilen camide güzel sesli başka birinin müezzinlik ederek vakıf gelirinden bu ayda belirtilen şekilde müezzinlik eden bu zata her yıl yüz kuruş verilmesini, ayrıca tarafımdan tayin edilmiş olan imamlâ müezzinin sözü geçen camide her yıl Ramazan ayında seher vakti birinin okuyup diğerinin Mus'haf-ı Şerif'den takip ederek dinlemesi suretiyle mukabele okumalarını, bu hizmetlerine karşılık vakıf gelirinden mukabele okuyana her yıl yüzelli kuruş, dinleyene de elli kuruş verilmesini" şart kılmiştir.

21— Sıtkı Efendizade Ahmet Reşit Efendi'ye ait 19/Şaban/1247 H. 11/Ocak/1831 M. tarihli

vakfiyede(49), İstanbul Fatih Camii'nde Ramazan Ayı'nda akşam namazını kılmak üzere gelen kimselere iftar için dağıtılmak üzere hurma alınması hususunda şöyle denilmektedir:

"...Ve yine gallei merkûmeden mârûz zikir beher sene ramazânı mübâreke sâlifül-beyan Sultan Mehmet Han Camii şerifinde akşam namazı edâsı için hâzırûn olan müslimîne lieclil-iftar kadri kifâye hurma iştirâ olunup ramazânı mübâreke beher gece her birine birer hurma ita' olunup hurma bahası olarak camii şerifi mezkûr kayyım-başısı efendiye beher sene kırk kuruş verile..."

Vâkif Ahmet Reşit Efendi vakfiyesinin bu bölümünde: "Sözü edilen vakıf gelirinden her yıl Ramazan Ayı'nda İstanbul Fatih Sultan Mehmet Han Camii'nde Akşam Namazı'nı kılmak için camie gelen müslümanlara iftarlarını açmak üzere yeteri kadar hurma satın alınıp her gece her birine birer hurma verilmesi için sözü geçen camiin baş kayyımına yılda kırk kuruş verilmesini..." öngörmüştür.

22— Üçüncü Selim'e ait 23/Muharrem/1220 H. 11/Nisan/1805 M. tarihli vakfiyenin(50) 282. sayfasında vakfın gelir fazlasının cihad işleri ve ordunun donatılması için tahsis etmesi ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"...Ve İrâdı vakıf kemâli kuvvet buldukte fazlai vakıf re'yi mütevellî ile din ve Devleti âliyye enfa' ve evlâ mesûbâtı celîle ve umûru cihâdiye ve gazâyâ ve asâkiri islâm teşhizine ve levâzımı sâirei cihâdiyye harç ve sarf oluna..."

Vâkif Üçüncü Sultan Selim vakfiyesinin metni sunulan bu bölümünde: "Vakıf gelirinin güçlendiği takdirde gelir fazlasının, mütevellinin görüşü ile din ve devlete daha yararlı olan ve büyük sevap sağlayacak şekilde savaş yapan askerlerin teşhizi ile diğer gerekli savaş işlerine harcanmasını..." şart kılmiştir.

23— Mihrişah Valide Sultan'a ait 15/Şaban/1215 H. 20/Aralık/1800 M. tarihli vakfiyenin(51) 75. sayfasında ordunun donatılması hususunda şöyle şart edilmiştir:

"...İrâdı vakıf kemâli kuvvet buldukte fazlai vakıf re'yi mütevellî ile din ve devleti âliyye enfa' ve evlâ' mesûbâtı celîle ve umûru cihâdiye ve gazâyâ ve asâkiri islâm teşhizine ve levâzımâtı sâirei cihâdiyye harç ve sarf oluna..."

Vâkife Mihrişah Valide Sultan vakfiyesinin bu bölümünde: "Vakıf gelirinin kuvvetlendiğinde gelir fazlasının mütevellinin görüşü ile din ve

(49) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 98, Sıra 63.

(50) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 168 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 282.

(51) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 48 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 75-79.

devlet işlerine daha yararlı ve daha üstün sevap sağlayacak şekilde savaş işlerine, sefere çıkan, savaş eden islam askerlerinin teçhizine ve diğer savaş ihtiyaçlarına harcanmasını..." şart kılmiştir.

Aynı vakfiyenin 76-79. sayfalarında bu defa: "şurûtu mezkûrenin bâzısından rucû' edüp ve müceddeden solveçhile şart ve tayin eyledim ki, ızhârî şaâiri dîni ızhârî kelmetullâhil-mübîn zımında şehriyârî Hazreti müşârunileyh efendimiz: hazretlerinin müceddeden ihyâ-kerdei sâhâneler olan tophâneyi âmire ve toparabacıları ve ocakları neferâtları ve levent çiftliği ve Üsküdar kışlağı asâkiri ve sâir sunûfu askeriyenin masârıfı zarûriyelerine i'ânât cümle umûrun akdemi ve istihdârî esbâbı umûru cihâdiye farızası kâffeî mesâlihînin ehem ve elzemi olduğundan bîmâyetillâhil-müteal zâtı maâlisîfat himmetdisârin caypalesi örnek ifet ve erikei pîrâyı evci ismetde berkarar oldukca vakfı şerîfin tevliyeti yedi alıyyeme mahsus olarak kâffeyi umûr ve husûsu ve beher sene irad ve masârıfâtı muhâsebesi kâim-makâmı mütevellî ve kâtip ve rûznameçecisi ve câbîsi marifetleriyle ru'yet olunup ve bi'iradetillâhi Teâlâ (Yâ eyyetühennefsul mutmeinnetu irci'î ilâ rabbiki râdiyeten merdiyyeten) dâveti kerîmine câbet buyurduğunda vakfı şerîfime necli necbî: muhteremim Şevketlü mehâbetlü ismetlu, kudretlu pâdişâhî âlem-penâh hazretleri meşrûtiyet üzere mütevellî olup vakfı şerîfimin umûr ve husûsunu idâre ve ru'yet edüp, eyer irâdei alıyyei şâhâneleri şeref ezâyi sudûr eder ise vakfı şerîfimin bilcümle irâdından ba'de ihrâcil vezâif vel mesârıf bâkî kalan mecmûu fazlai irâdi cedîdi hümâyun defterdârı olanlara teslim ile hazînei âmirede hıfz olunup umûru askeriyei berriye ve levâzımı cihâdiye masârıflarına harç ve sarf oluna..."

Vâkife Mihrişah Valide Sultan, vakfiyesinin bu bölümünde ise özetle: "Daha önce öngördüğü şartların bir bölümünden dönerek yeniden şu şekilde şart kıldığını ifade ile Tophanedeki toparabacıları ve ocakları erleri, Levent Çiftliği ve Üsküdar Kışlası'ndaki askerler ve diğer askeri sınıfların zaruri masraflarını karşılamak üzere yardımda bulunmanın her işin başta geleni ve cihad farızası için hazırlıklı olmanın bütün yararların en önemli ve en lüzumlu olduğuundan Allah'ın inayetiyle hayatta oldukça vakfı şerîfimin mütevellîliğinin kendi elinde olmasını, vakfa ait her türlü işlerle her yıl gelir ve masraf muhasebesinin mütevellî vekili, kâtip, rûznameçeci ve cabi marifetleriyle gözetilmesini ve Allah'ın emriyle (Ey mutmain olan nefis rabbına razı olarak ve olunarak dön) çağırısına icabet ederek vefatında vakfa oğlu Sultan Selim'in mesrutiyet

üzere mütevellî olup vakfın işlerini yürütmesini ve eyer iradeleri olursa vakıfla ilgili görevlilerin ücretleriyle masrafları çıkarıldıktan sonra vakfı şerîfinin gelirinin arta kalanının tümünü Hazine-i Amire'de muhafaza ederek Kara Kuvvetleriyle ilgili askeri hizmetlerle cihad ihtiyaçlarına harcanmasını" şart kılmiştir.

24- Üsküdar İhsaniye Mahallesi'nden Ahmet Şemseddin Bey'e ait 5/Zilkade/1248 H. 13/Şubat/1832 M. tarihli vakfiyede⁽⁵²⁾ kaldırım onarılması için şöyle denilmektedir:

"... Ve meblağı mekûfu merkûmdan bâkî kalur ise Medîne-i mezbûrede tâmir ve termîme muhtaç olan kaldırımların tâmir ve termîmine harç ve sarf oluna..."

Vâkif, vakfiyesinin bu bölümünde vakfedilen meblağdan arta kalması halinde, Üsküdar'da tamir ve onarım muhtaç olan kaldırımların onarımına harcanmasını şart kılmiştir.

25- İstanbul'da Molla Hüseyin Mahallesi'nde sakin Sultan Mehmet Hanı Gazi evkafı ruznameçecisi olan Muradoğlu Mehmet Efendi'ye ait Gurrei/Muharrem/1102 H. 17/Eylül/1593 M. tarihli vakfiyede⁽⁵³⁾ kaldırım onarımı ile ilgili olarak şöyle denilmektedir:

"... İzdîyâdı vakıfdan bâkî kalan akçe ile vefâdan yukarı Sultan Bâyezide giden yoldan yurdoğan kemeri altından mahallemiz olan Molla Hüseyin Mescidi serîfi önünden hânemizden aşağı vefâ meydanı ortasından olan kaldırım dik aşağı vefâ hamamı önünden kırk çeşmeden zeyrek dibine varınca kaldırımları tamir oluna... ve yine hânemizden yukarı tarafta Şehzâde camii serîfi kapusu dibinden alçak kemeraltından çarsu basını zelup andan kırk çeşme yoluna dönüp kırk çeşmeden dik aşağı çevrili zükakdan bâlâda zıkrolunan kırk çeşmeye varınca tamir oluna..."

Vâkif vakfiyesinin örneği sunulan bölümünde vakif gelirinin arta kalanı ile "Vefa'dan Sultan Beyazıt'e giden yolda Yurtdoğan Kemer altından vâkıfın mahallesi olan Molla Hüseyin Mescidi önünden kendi evinden aşağı Vefa meydanı ortasından kalan kaldırım dik aşağı ve Vefa hamamı önünden Kırk Çeşmeden Zeyrek Dibine varıncaya kadar olan kaldırımların tamir edilmesini, ayrıca vâkıfın evinden yukarı tarafta Şehzade Camii kapısı dibinde alçak Kemeraltı'ndan Çarşıbaşı'na gelip oradan Kırk Çeşme Yolu'na dönerek Kırk Çeşme'den dik aşağı çevrili sokaktan Kırk Çeşme'ye varıncaya kadar olan kaldırımların tamir edilmesini..." şart kılmiştir.

(52) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde maktu 570 nolu vakfiye defteri, s. 25.

(53) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde maktu 750 nolu vakfiye defteri, s. 113-114, Sıra 72.

26– Abdullah kızı ve Arap Ahmet Paşa'nın hanımı olan Perizat Hatun'a ait 15/Zilkade/1008 H. 19/Nisan/1599 M. tarihli vakfiyede⁽⁵⁴⁾ kaldırılmaların onarılması, fakir ve yetim öğrencilere yardım edilmesi, borçlu ve mahbusların kurtarılması için yapılan tahsisatla ilgili olarak: ". . .Ve vâkıfeyi ârife hâli sıhhatinde cizmece tekkesinden İâ Mehmet Ağa iskelesine gelince binâ eylediği kaldırım muhtacı meremmet oldukça vakfı şeriflen meremmet olunup tâmire muhtaç olmaya. Ve talimhanelerde talimi Kur'ân-ı azîmüşşân eyleyen eytamı müteallimin ve atfâh müslimîn için küllü sene ikibin akçe sarf olunup kadri kifâye küsve iştirâ olunup teuzi' ve iksâ oluna ve küllü sene ikibin akçe daha rey'i vakıfdan ifraz olunup medyûnîn ve mahbûsînin deynine verilüp hapisten illak oluna şurûtu mezbûrede tevânî ve tekâsîl' veihmal ve tegâfülden hazer oluna..."

Vâkıfe Perizat Hanım vakfiyesinin örneği sunulan bölümünde: "Kendilerinin hayatta ve sağlık halinde iken cizmece tekkesinden Mehmet Ağa İskelesi'ne kadar olan bölümde yaptırmış oldukları kaldırımın tamire muhtaç olduğunda vakfı tarafından tamir edilmesini, bir başkasına muhtaç bırakılmamasını, mekteplerde Kur'an-ı Kerim öğrenen yetim çocuklar için her yıl ikibin akçe harcanarak yeteri kadar giysi alınarak giydirilmesini ve dağıtılmasını, keza yılda ikibin akçe vakıf gelirinden ayrılarak borçlularla hükümlülerin borçlarının ödenmesine harcanıp bunların hapisten kurtulmalarının teminini, sözü geçen şartların yerine getirilmesinde gecikilmemesini, tembellik ve ihmalden kaçınılmasını..." şart kılmıştır.

27– Sultan Üçüncü Murad'ın kızı Ayşe'ye ait 1/Şaban/1011 H. 4/Ocak/1602 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁵⁾ 31. sayfasında, o tarihte tamamlanmamış olan imaret, han ve çeşmenin tamamlanması, kaldırım ve köprü yapılması hususunda şöyle denilmektedir:

". . .Ve masârufı mezbûreden bâkî kalandan yine merhûmu merkûmun Rumeli'nde Tatarpazarı kazasında vâki nâ tamam olan imâret ve hanı ve çeşmesini itmâma bilâ israf harç ve sarf oluna ve kazâi mezbûrede memerrinâsda lâzım olan yerlere kaldırım döşenip ve ihtiyaç olan mevzide köprü bina oluna..."

Vâkıfe Ayşe Hanım vakfiyesinin metni sunulan bölümünde özetle: "Sözü edilen harcamadan arta kalan para ile yine Rumeli'nde Tatarpazarı kazasında tamamlanmamış olan imaret, han ve çeşmenin tamamlanması için israf yapılmaması şartı ile harcanmasını, yine sözü geçen kazada insanların geçecekleri yaya kaldırımları döşenip ihtiyaç olan mevzide köprü yapılmasını" şart kılmıştır.

28– Pertevniyal Sultan'a ait 15/Şevval/1289 H. 4/Aralık/1872 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁶⁾ 293.-295. sayfalarında vakfetmiş olduğu Rüştîye ve Sıbyan mekteplerinde muallimlik yapan muallimlere maaşları, Maarif Nezareti tarafından verilmekte olduğundan aldıkları maaşın birer misli bayramlık olarak Ramazandan önce vakfının gelirinden verilmesini şart kılmıştır.

29– Sultan Birinci Mahmud'a ait 15/Şevval/1152 H. 4/Aralık/1739 M. tarihli vakfiyenin⁽⁵⁷⁾ 129-132. sayfalarında: "Cami avlusunda yapılan muallimhânedeki muallim olan kimseye günde elli akçe ücret, kalfa olan kişiye de günde yirmi akçe ücret, hat (yazı) hocasına günde on akçe ücret verilmesi, diğer taraftan mektepte hazır bulunan fakir öğrencilerden kırk tanesine günde ikişer akçe verilmesi, mektepte kapıcı olana günde on akçe ücret verilmesi şart kılınmıştır. Ayrıca mektepte öğrenim gören kırk fakir öğrenciye vakıf gelirinden yılda birer kapama birer çift mest pabuç, başlarına birer fes ve birer kuşak alınıp mektebin hoca, kalfası huzurunda vakfı mütevellisi marifetiyle dağıtılıp giydirilmesi, kış günlerinde öğrencilerin soğuktan korunması için yeteri kadar kömür alınıp mangalda yakılması, alışılacağı üzere yılda bir defa mektebin hoca ve kalfası ile birlikte öğrencilerin yorgunluklarının giderilmesi ve dinlenmelerinin temini için şehir dışına kıra gittiklerinde yemek ve diğer masraflarının karşılanması için vakıf gelirinden yeterli miktarın verilmesinin" şart ve tayin kılındığı yazılıdır.

30– İstanbul'da elhac İsmailoğlu Penah Süleyman Efendi'ye ait 21/Safer/1200 H. 13/Aralık/1785 M. tarihli vakfiyede⁽⁵⁸⁾ okumaya yeni başlayan öğrencilere alfabe kitabı alınıp dağıtılması hususunda şöyle denilmektedir. "Ve yetmiş birbuçuk akçesi elf siparası be-her sene altı adet sıbyana verile mektebe iptida girdikte birer sipara..."

Vâkıf Penah Süleyman Efendi vakfiyesinin bu bölümünde: "Vakıf gelirinden günde bir buçuk akçe ayrılarak alfabe kitabı alınıp her yıl altı çocuğa mektepte ders başlayınca birer tane verilmesini" öngörmektedir.

(54) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 213-219, Sıra 129.

(55) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 98 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 31.

(56) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 179. dolap ve 9 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 293-295.

(57) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 47 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 129-132.

(58) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 570 nolu vakfiye defteri, s. 171.

31- Haseki Sultan'a ait Gurrei/Muharrem/ 958 H. 9/Ocak/1551 M. tarihli vakfiyede(59) Sağlık hizmeti ve darüşşifa ile ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Dârüşşifâya gelince müşârüniley-hâ vâkıfe hazretleri şart etmistirki, iki nefer hâzîr, riayet ve inâyete lâıyk, fetânet ve kıyâsetle mârûf, hazâkat ve ferâsetle mevşuf tıp ve hikmet kanunlarını bilen, onların bilumum mes'elelerini tahsilatı ile ihâta eden, mizaç ahvâlinin husûsiyetlerini anlayan, ilaç tertip etmekte mâhir olan, şurûl ve macunların ahvâlinde tecrübeli, onların hastaların ahvâline mülâyim veya mübâyin olanlarına vâkıf, işgörme ve bir çok tecrübelerle ilimlerini tekkid etmiş, ve türlü ahvâl ve atvâr müsâhedeyle maariflerini ilerletmiş, ilim tahsilinde ve tatbikatta zamanlar geçirmiş, onları tamamlama hususunda vakitler harcamış kimse doktor olup, bunlardan her biri serim kalpli, kerim ahlâklı, güzel huylu, endişeden uzak, iyi iş yapar, ince kalpli, uysal, akraba ve ecânip hakkından hayır diler, nasîhetti, tatlı dilli, hoş sözlü, güler yüzlü, makbul huylu olmalıdır. Hastalardan her birine candan dost, re'fet ile nazar eder, onları aşık surat ile karstlamaz, onlara az da olsa vahşet ve nefret uyandıracak söz söylemez, zîrâ sözde bulunan sert bir kelime ba'zen hastaya en büyük dertten daha ağır gelir. Belki hastalara en latîf ibarelerle söz söyler. Onlara en güzel şekilde hitap eder. Sual ve cevapta onlarla en şefkatli yolu tutar. Zira sarf olunan nice sözler vardır ki, onlar hastanın nezdinde cennet kevserinden, zülal ve se'sebîden daha tatlıdır. Hastanın tatlı söze ihtiyacı daha çoktur. Hastalara şefkat ve riayet kenatlarını indirir döşer. Onların üzerine inayet ve himaye kemerlerini gerer. Bu iki doktordan her biri hergün geçen gecenin akabinde hemen dârüşşifâya gelip vazîfesine başlar, hastaların illetli kimselerin ahvâline bakar, hastalıkların ve dertlerin seyrini gözetir. Nabızlarına bakar, idrarlarını gözden geçirir ve diğer hastalığın meshur alâmetlerini tetkik eder, küçük büyük hepsinin ahvalini sorar, en küçük şeyleri bile ihmal etmez. Sonra her birine en uygun ilacı vererek tedavi eder. Eğer hastanın vaziyeti tekrar hastahaneye gelmesini icap ederse ihmal etmeksizin hemen hastaneye koşar. Bu iki tabipten her biri bu yazılan şartlara riayet eder ve bu kaideleri olduğu gibi muhafaza eyler, senenin ve ayların günlerin herbirine bu şartlardan bir tanesini bile ihlal ve ihmal etmeden bunlara tamamiyle riayet etmek mecburidir. Her kim ki bu sayılanlardan birini ihlal eder, üzerine aldığı vazifelerden birini ihmal ederse vazife mukabili almış olduğu sey ona haram olur. Ahirette de azap ve gazaba dūçâr olur. Bunlardan birinin vazifesi günde yirmibeş dirhemdir diğer-

nin vazifesi ise 15 dirhemdir. Mezkûr dârüşşifâda fâzıl, fenlerinde kâmil, sanatlarında mâhir, elle-riye cabuk, ilâca üstad, tedâvi ederken tedeb-ür ve tefekkürle hareket edüp tehevür göstermeyen iki kimse kehhâl (göz hekimi) olup bunlardan birinin vazifesi beş dirhem diğerinin vazifesi ise üç dirhem olur. Oraya san'atlarında mâhir, her nevi yaraları tedavi etmeye kâdir iki kimse cerrah olup, bunlardan birinin vazifesi beş dirhem, diğerinin üç dirhemdir. Herkesce malûm olsunki, tabibler hakkında zikrolunan şartların cümlesi kehhâller ve cerrahlar hakkında da aynı ile cârîdir. Onların da bu zikrolunan şartlara muhalefetten sakıncaları, onlar da hiçbirini hiçbir suretle asla ihlal etmemeleri lazımdır. İlaç ve şurupları kaynatmakta mâhir iki kimse eczacı olup bunlardan herbirinin vazîfesi üçer dirhemdir. Dârüşşifâya bir kâtip, bir vekilharç ve bir de kilerci tayin olunup bunlardan her birinin vazifesi üçer dirhemdir.

İki kimse de dârüşşifâda eser olup hastalara mizaçlarına göre yemek pisirirler. Bunlardan her biri vazifesi ikişer buçuk dirhemdir. Diğer iki kimse ilaç hazırlamak için edviyeci olup bunlardan her birinin vazîfesi ikişer dirhemdir. Diğer dört nefer kimse dahi hastabakıcı tayin olunup bunlardan her biri hastaların mesalihine bakarlar, lâzım olan hizmeti görürler, onların ihtiyaçlarına koşarlar, her zaman ahvallerini görüp gözetirler, onların yanından hiçbir zaman ayrılmazlar, gündüzleri onların hizmetlerinden bir saat bile gecikmezler, geceleri ise münavebe suretiyle ikişer ikişer hizmet ederler. Bunlardan her birinin vazîfesi üçer dirhemdir. Diğer iki kimse hastaların idrar şişelerine ve o emsali şeylere bakarlar, gündüzleri her ikisi de hizmette kusur etmezler, geceleri ise münavebe suretiyle hizmet ederler. Bunlardan her birinin vazifesi üçer dirhemdir. Diğer iki kimse çamasırcı olup icap edince hastaların çamasırlarını yıkarlar. Bunlardan her birinin vazifesi ikişer dirhemdir. Diğer iki kimse dahi tayin olunup bunlardan biri ferras diğeri bevvap olup her birinin vazîfesi ikişer dirhem olur. Diğer bir kimse bahçeci tayin olunup camun önünde ve yanı basındaki bahçeler, imaretin önünde kâm bahçeye bakar. Bunun vazifesi ikibuçuk dirhemdir. Diğer bir kimse çöpçü dârüşşifâda, imarette ve medresede toplanan çöpleri toplayıp keldirir, onları mahalline goturup atar. Vazifesi ikibuçuk dirhem olur. Diğer bir kimse zuafâ ve hastalar hamamında dellek ve külhaneci olup kenâllî nıfl ve şefkatle muamele eder. Vazîfesi iki dirhemdir.

59- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahzur 1142 no.lu vakfiye defteri, s. 16-45.

60- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde mahzur 37 + 17 no.lu vakfiye defteri, s. 160-167.

Muşârüniyleyhâ vâkıfe hazretleri yine şart etmiştir, ilaç, şurup, yemek, ve sıviyeli çorba vesaire için hergün yüzelli dirhem sarfolunur, ve bunların cümlesi Dârüşşifâya iltica eden hastaların mesalihine ihtiyaçlarına göre tevzi olunur. Onlara asla taziyik yapılmaz. Şuruplardan ve macunlardan hiç bir şey hariçten isteyenlere verilmez, ancak pazartesi ve perşembe günleri müstesna. Çünkü iki tabib bu iki şerefli günde hariçten şurup ve macun isteyenlere bunlara muhtaç olmadıklarına kanaat geldikleri takdirde ilaç verirler."

Yukarıda orijinal örneği sunulan rahmetli Haseki Sultan'ın vakfiyesinin bu bölümünde Dârüşşifâ'da hizmet gören doktorların ve diğer personelin hastaneye gelecek olan hastalara göstermek zorunda oldukları insancıl davranış ve hizmetlerle ilgili şartları, 1551 yılında düşünüp bu kadar güzel, veciz ve muntazam bir şekilde öngörmüş olması her türlü takdirin üstündedir.

32- Kütahya'da Germiyanoglu Yakup Çelebi'ye ait 30/Rebiülahir/1306 H. 21/Aralık/1889 M. tarihli vakfiyedeki(60), hasta bakımı ile ilgili olarak öngörülen şartla ilgili olarak şöyle denilmektedir: "Ve dahi anda kimki hasta olan olursa onu hekim getireler, ilaç ettireler ve hekim hakkın vereler. Ve edviye bahasını (ilaç parasını) vereler. Ve anda ölen olursa kefin ala sabun ala ahsen kıyalar. Andan sonra misafir ve mücavir dervişâna git demeyeler.."

Vâkıf Germiyanoglu Yakup Çelebi vakfiyesinin yukarıya alınan bölümünde: "hasta olanlara doktor getirilmesini, ve tedavi ettirilerek doktorun ücretinin ödenmesini, ayrıca hastaya ilaç parasının ödenmesini, bu hastalardan ölen olursa cenazesinin kaldırılması için kefin ve sabun gibi giderlerin en güzel şekilde karşılanmasını, bundan sonra da misafir ve mücavir olan dervişlere git denilmemesini" şart kılmıştır.

33- Sivas'da Kangal Ağası zade Abdurrahman Paşa'ya âit 14/Ramazan/1305 H. 12/Mayıs/1888 M. tarihli vakfiyede(61) fakir ve gariplerden vefat eden olup cenaze masrafını karşılayacak parası olmayanların cenazelerinin kaldırılması için kefen ve benzeri giderlerin vakıf geliri ile yapılması hususunda şöyle denilmektedir:

". . . Ve teçhizü tekfinlerine dahi malları olmayarak karyei merkûmede vefat eden guraba ve fakiranın gallei mezkûreden masârifleri îtâ olunarak def'noluna.."

Vâkıf Abdurrahman Paşa vakfiyesinin bu bölümünde: "sözü geçen köyde vefat edip te cenazelerinin kaldırılması için kefen ve benzeri cenaze masraflarını karşılayacak malları olmayan garip ve yoksulların, vakfın sözü geçen gelirinden masraflarının ödenerek def'nolunmasını" şart kılmıştır.

34- Sultan Birinci Mahmud'a ait orijinal vakfiyenin(62) 50-51. sayfalarında "Ve Medîne-i Münevvere alâ münevverihâ afdaluttahiyye ahâlsinden sâ'dâtı kirâmdan seksen nefer sâdâtı alevi yeye beher sene beş sikke-i haseneden dört yüz sikke-i hasene ve yine Medîne-i Münevvere'de vefat eden gurabâyı rûmdan olanların teçhiz ve tekfin ve masârifü defnine harç ve sarf olunmak için iki yüz adet sikke-i hasene ki cem'an senede altı yüz sikke-i hasene parası vakfından beher sene Medîne-i Münevvere'de şeyhülharem olan ağaya irsal olunup oldahi mahalline teslim ve sarf etmek üzere tayin buyurup.."

Vâkıf Sultan Birinci Mahmud vakfiyesinin örneği sunulan bu bölümünde özetle: "Medîne-i Münevvere halkından sadatı aleviyyenin ileri gelenlerinden seksen kişiye her yıl beşer sikke olmak üzere toplam dört yüz sikke verilmesini, yine Medine'de vefat eden gurabayı rûmdan olanların cenazelerinin kaldırılması için gerekli harcamayı karşılamak üzere her yıl iki yüz adet sikke verilmesini ve toplam olarak yılda belirtilen amaçlar için altı yüz sikkenin vakfı tarafından Medine-i Münevvere'de şeyhülharem olan şahsa gönderilmesini, onun da bu meblağı mahalline teslim ederek şart edidiği şekilde harcama yapılmasının teminini" şart kılmıştır.

35- Abdullah oğlu Mürselli Hacı İbrahim Ağa'ya ait 5/Cemaziyelevvel/1330 H. 9/Nisan/1912 M. tarihli vakfiyede(63) Leyleklere yem verilmesi ile ilgili olarak: "Ve yine yeni camii şerifi mezkûrda mücavir kalan leyleklerin ekileri için senevi yüz kuruş verile" denilmektedir.

Vâkıf Hacı İbrahim Ağa, incelenmesinden de anlaşılacağı üzere vakfiyesinin bu bölümünde, sözü geçen Yeni Camie mücavir olarak kalmakta olan leyleklere yem alınması için yılda yüz kuruş verilmesini öngörmüştür. Leylek ve benzeri hayvanların bakımı ve yaşatılması için bu ve benzeri vakfiye şartı gereği olarak son derece insancıl bir şekilde yürütülen hizmetler sadece bu hayvanlara yem temini ile kalmamış, bunların geceleri kalmaları için bir çok cami ve benzeri binaların (resim 7) belirli yerlerine gayet zarif ve muhkem bir şekilde kuşevleri dahi yapılmıştır.

Yukarıdanberi maddeler halinde arza çalışılan vakfın hayrî ve sosyal hizmetlerinden bir bölümünü içeren örneklerin tetkikinden de açıkca

(60) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 32/61/ nolu vakfiye defteri, s: 160-162.

(61) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 21/607 nolu vakfiye defteri.

(62) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde kasada mahfuz 47 K. nolu orijinal vakfiye defteri, s. 50-51.

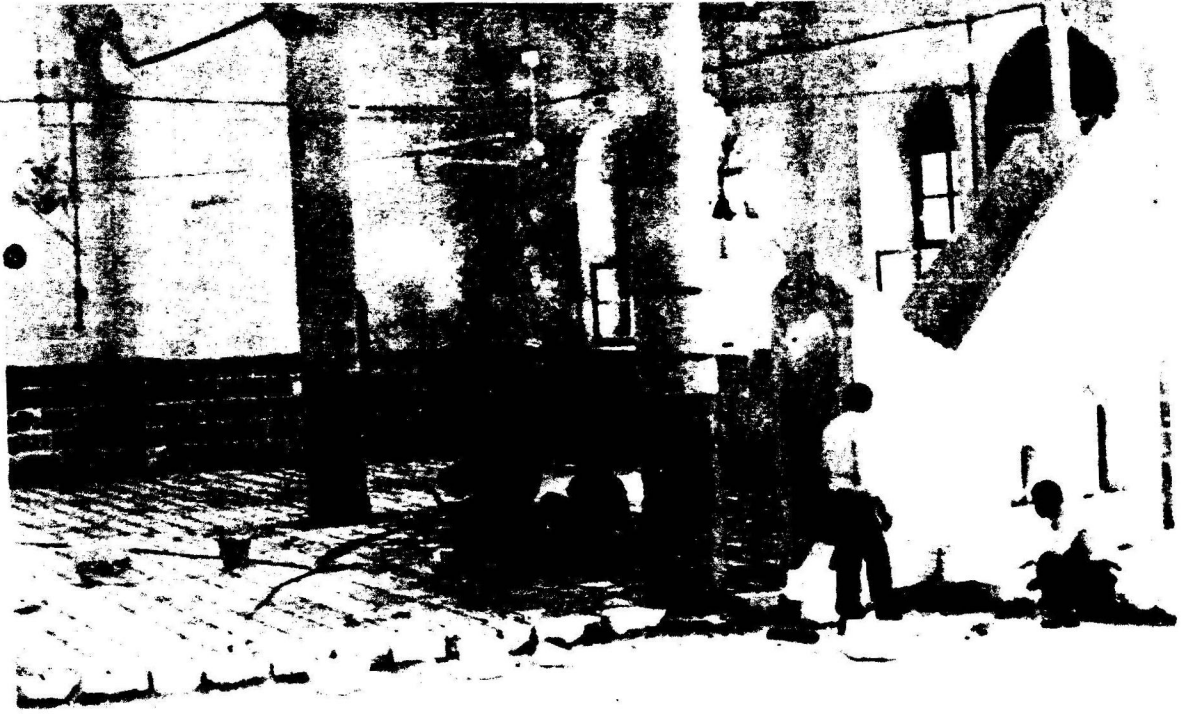
(63) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mahfuz 25/610 no'lu vakfiye defteri, s: 244.

görülebileceği üzere vakıf yapan atalarımızın içlerinde ki Allah rızası, hayır duygusu ve insanlık sevgisi onları o denli hayrî ve sosyal hizmetler yapmaya itmiş ki, öngördükleri şartlar insanların da ötesinde, hayvanlara dahi yararı dokunacak şekilde gelişmiştir.

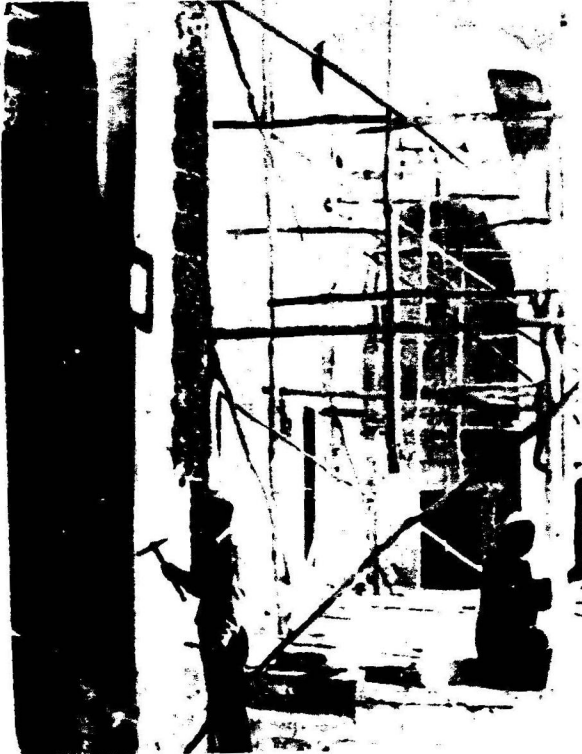
Vakfiyelerin içerdiği yukarıda belirtilen türden birçok hayrî ve sosyal hizmetler yüzyıllardır

olduğu gibi bu gün de, bütçe imkânları nisbetinde ve günün koşullarına uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülmektedir.

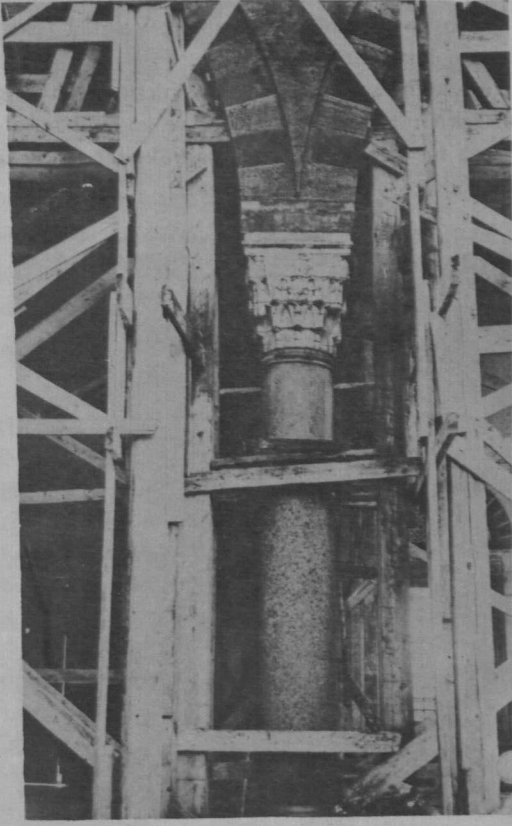
Böylesine ulvî amaç ve prensiplerle donatılmış olan vakıf rûhunun hayır sever ve kadirşinas halkımızda her geçen gün daha da kökleşerek, güçlü bir şekilde gelişmesi şayanı arzudur.

RESİM 1.1
Fatih Camii
onarım esnasında

RESİM 1.2
Nispetiye Camii
onarım esnasında

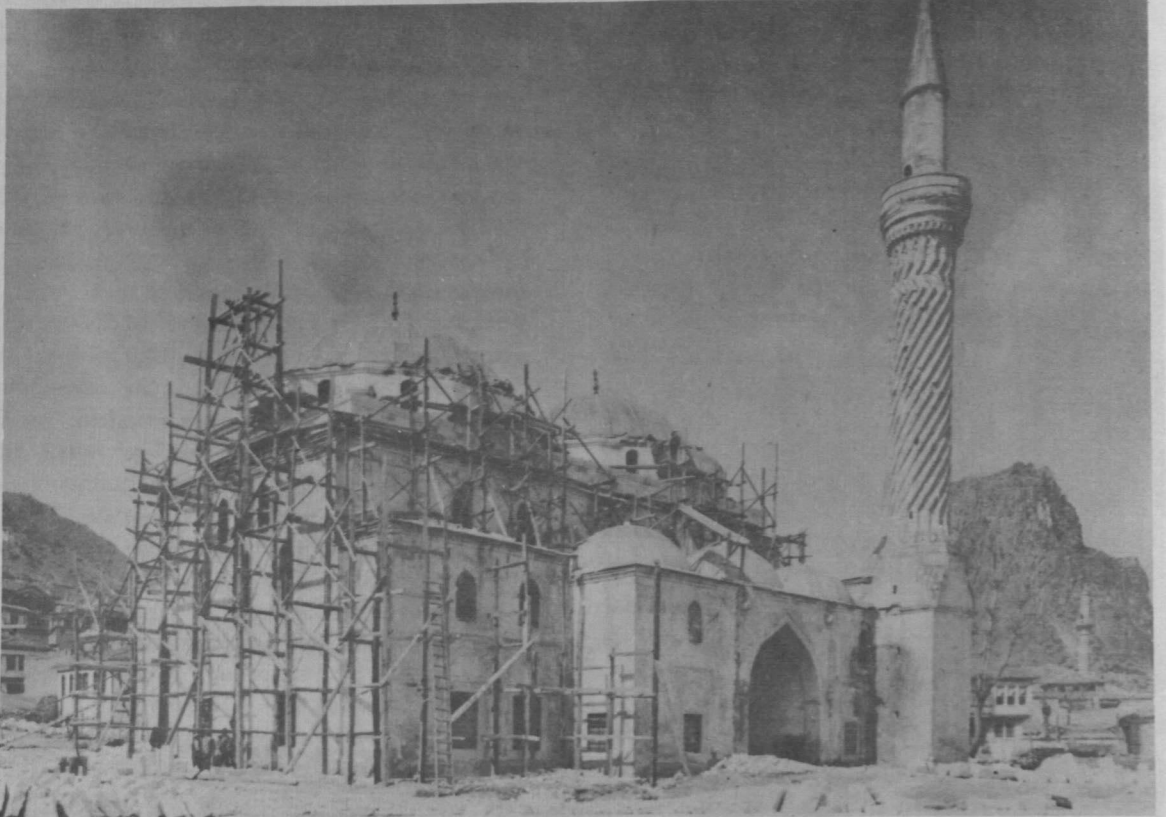

RESİM: 1/c. Selimiye Camii'ndeki
mermer sütunların onarımı

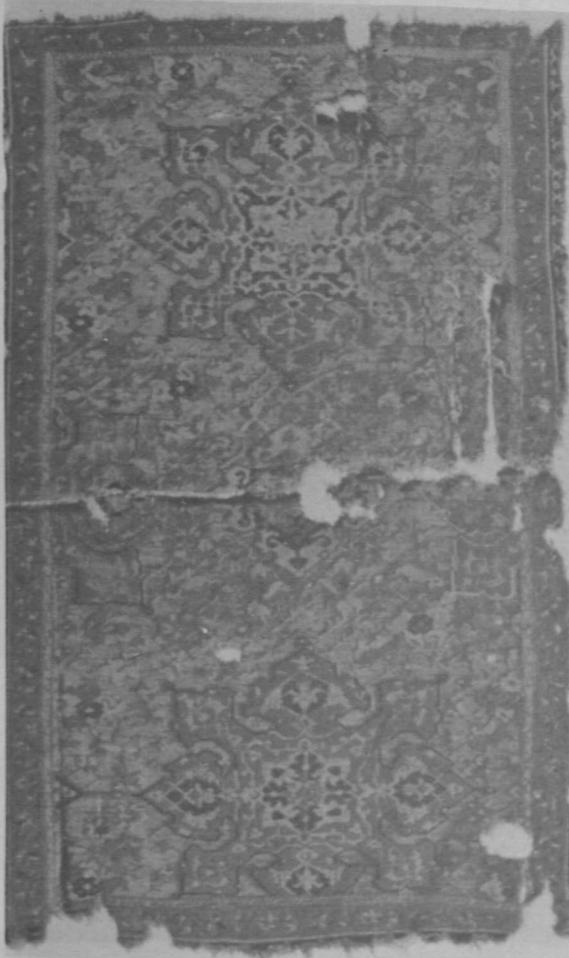
RESİM: 1/d. Selimiye Camii sütun
başlıklarının imâli

RESİM: 1/e. Afyon Gedik Ahmet Paşa Camii onarım esnasında

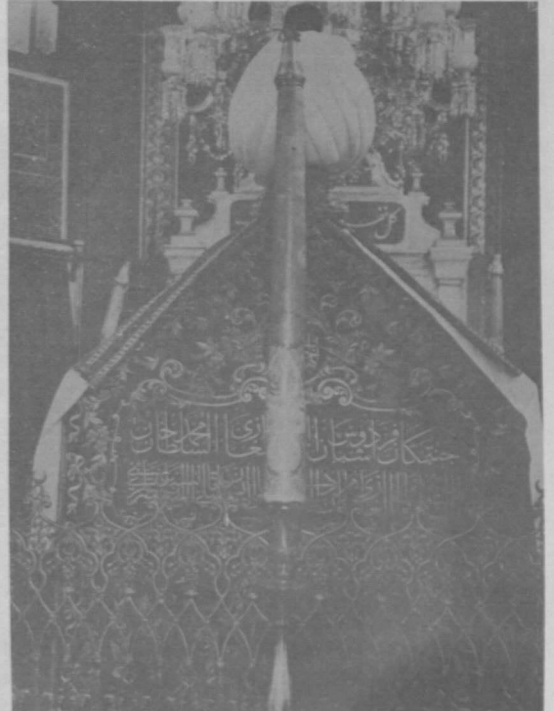

RESİM:2. Ramazan aylarında camilerimize asılan mahya

RESİM:3
Vakıflar Halı Müzesi'nde
bulunan vakıf halı

RESİM:4
Türbeye vakfedilen bir şamdan

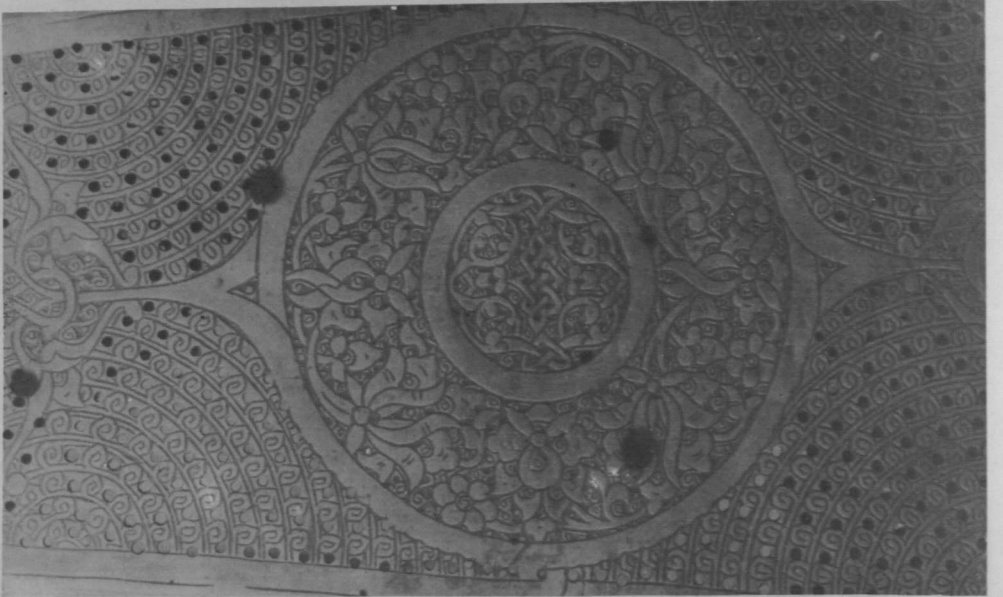

RESİM: 5/a. Aydınlatmada kullanılan vakıf tunç fener

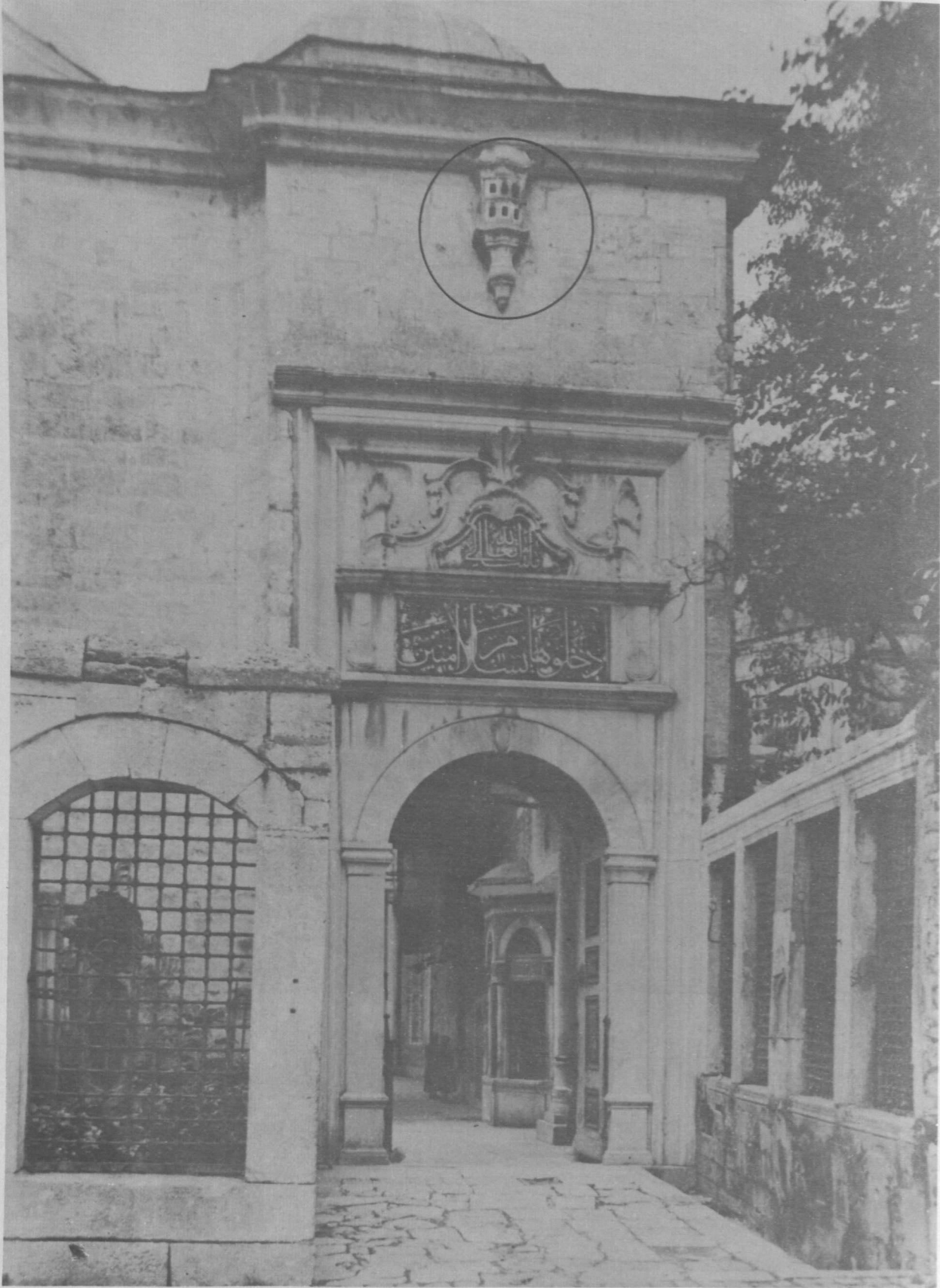
RESİM: 5/b. Fenerden detay

RESİM: 5/c
Fenerden
detay

RESİM:6
Vakfiyelerdeki şartlar gereği İstanbul Sultan Ahmet Camii'nde düzenlenen
bir mevlut merasimi

RESİM: 7
Vakıf Camilerinde mimarı bir nitelik olarak kabul edilen kuş sarayı
(Kapının üstünde daire içinde olan kısım)